

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Ulrika Persson

Barnet i dagens familj; särskilt
om rätten att komma till tals i
s.k. snabbupplysningar

Examensarbete
20 poäng

Handledare
Eva Ryrstedt

Familjerätt

HT 06

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRORD	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Presentation av ämnet	4
1.2 Syfte	4
1.3 Metod och material	4
1.4 Disposition	5
2 KORT FAMILJERÄTTSLIG HISTORIK	6
2.1 Från Landskapslagar till 1800-tal	6
2.2 Barnets århundrade – 1900-tal	6
2.2.1 Barnavårdsreformerna	6
2.2.2 Föräldrabalken	7
2.3 Sammanfattning av historiken	9
3 GÄLLANDE RÄTT	10
3.1 Barnkonventionen	10
3.1.1 Allmänt om barnkonventionen	10
3.1.2 Barnets bästa (art 3)	10
3.1.3 Barnets rätt att komma till tals (art 12)	11
3.2 Svensk rätt	11
3.2.1 Allmänt om föräldrabalken	11
3.2.2 Barnets bästa	11
3.2.3 Utgångspunkter vid bedömning av barnets bästa	12
3.2.4 Barnets rätt att komma till tals	13
3.2.5 Barnets rätt att komma till tals vid vårdnadsutredningen	13
3.2.6 Barnets rätt att komma till tals vid snabbupplysningar	14
3.3 Vårdnadsbegreppet	14
3.3.1 Vårdnadens innebörd	14
3.3.2 Vem är vårdnadshavare	14
3.3.3 Ensam och gemensam vårdnad	15
3.3.4 Särskilda vårdnadshavare	15
3.3.5 Barnets bestämmanderätt	16
3.3.6 Vårdnadshavarens skyldigheter	16

3.4	Sammanfattning av den gällande rätten	17
4	VÅRDNADSTVISTER	19
4.1	Allmänt om vårdnadstvister	19
4.2	Metoder för att lösa vårdnadstvister	20
4.2.1	Medling	20
4.2.2	Samarbetssamtal	20
4.2.3	Samarbetssamtalets tillkomst och utveckling	21
4.2.4	Vad innebär ett samarbetsamtal	21
4.2.5	Reglerna om samarbetsamtal	22
4.2.6	Hur går ett samarbetsamtal till?	24
4.2.7	Sekretess vid samarbetsamtalet	25
4.2.8	Barns rätt att komma till tals i samarbetsamtalet	25
4.2.9	Vårdnadsavtal	26
4.2.10	Vårdnadsavtalets tillkomst och utveckling	26
4.2.11	Vad innebär ett vårdnadsavtal?	26
4.2.12	Reglerna om vårdnadsavtal	26
4.2.13	Socialnämndens utredningsskyldighet	27
4.2.14	Sekretess vid vårdnadsavtalet	28
4.2.15	Barnets rätt att komma till tals i vårdnadsavtal	29
4.2.16	Medlare	29
4.3	Sammanfattning av vårdnadstvister	29
5	FÖRFARANDET VID DOMSTOL	31
5.1	Allmänt om förfarandet	31
5.2	Interimistiska beslut	31
5.3	Snabbupplysningar	32
5.4	Den slutliga prövningen	33
5.5	Sammanfattning av domstolsförfarandet	34
6	VAD HAR FÖRÄNDRATS OCH VARFÖR?	36
6.1	Vad har ändrats?	36
6.2	Varför har man gjort ändringen?	36
6.2.1	Vårdnadskommitténs betänkande, SOU 2005:43	36
6.2.2	Proposition 2005/06:99	38
7	EMPIRI	39
7.1	Inledning	39
7.2	Vellinge kommun	39
7.2.1	Vårdnadsutredningar	39
7.2.2	Snabbupplysningar	39

7.3	Malmö kommun	40
7.3.1	Vårdnadsutredningar	40
7.3.2	Snabbupplysningar	40
7.4	Lunds kommun	41
7.4.1	Vårdnadsutredningar	41
7.4.2	Snabbupplysningar	41
8	ANALYS/SAMMANFATTNING	43
8.1	Inledning	43
8.2	Vilka faktorer påverkar barnets rätt att komma till tals i snabbupplysningar?	44
8.2.1	Skillnader mellan kommuner	45
8.2.2	Förlängd utredningstid vid snabbupplysningar	45
8.2.3	Fler samtalstillfällen med barnet	46
8.2.4	När är det olämpligt att tala med barnet	46
8.2.5	Barnets rätt att komma till tals i ett tidigt skede av utredningen	47
8.3	Förstärks barnets rätt att komma till tals?	47
8.4	Framtida visioner	49
9	BILAGA A	50
9.1	Frågor som ställts till familjerättsutredare	50
9.1.1	Vårdnadsutredningar	50
9.1.2	Snabbupplysningar vid interimistiska beslut	50
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	51
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	53

Sammanfattning

Detta arbete berör barnet i dagens familj och inriktas främst på barnets rätt att komma till tals i snabbupplysningar. Genom lag (2006:458) om ändring i föräldrabalken, gjordes vissa ändringar i föräldrabalken, som syftar till att stärka barnets rätt att komma till tals. En av ändringarna innebär att barnet skall höras vid snabbupplysningar om det är lämpligt. Tidigare skall barnet ha fått komma till tals om handläggaren, efter samtal med föräldrarna, ansett att det funnits oklarheter gällande barnets inställning. Detta har dock inte uttryckligen haft sin plats i lagtexten, utan endast i socialstyrelsens allmänna råd. I mitt arbete undersöks om barns rätt att komma till tals, då det gäller snabbupplysningar har förstärkts. För att besvara denna fråga genomfördes en empirisk undersökning. I denna undersökning, bestående av telefonintervjuer, svarade handläggare i olika kommuner på frågor om hur de har arbetat tidigare och hur deras arbete ser ut idag. Vilka förbättringar/försämringar har skett och om de anser att lagändringen stärker barnets rätt att komma till tals i snabbupplysningar.

I dagens samhälle är det många barn som står mitt i en konflikt mellan sina föräldrar. I dessa konflikter, som oftast berör vårdnad, boende och umgänge, kommer sällan barnet till tals. Den första regleringen om barns rätt att komma till tals kom 1996 och därefter har nya regler successivt införts.

Ca 10 % av alla skilsmässor, med barn inblandade, leder till en rättslig tvist.¹ Det finns dock vissa metoder för att lösa dessa tvister såsom samarbetsamtal, vårdnadsavtal och medling. Om tvisten når domstolen, utfärdas i allra flesta fall ett interimistiskt beslut om vårdnaden. I detta beslut ger domstolen i uppdrag till socialnämnden att göra en mindre utredning, s.k. snabbupplysningar. Tidigare har dessa snabbupplysningar i de allra flesta fall inneburit att utredaren endast har lämnat in kopior av de sociala registren till domstolen. Anledningen till detta varierar, men min undersökning pekar främst på tidsbrist, att man helt enkelt inte hinner tala med barnet på ett tillfredsställande sätt innan utredningen skall lämnas in till domstolen. Med den nya lagstiftningen skall barnet få komma till tals och uttrycka sin vilja redan i detta skede. I uppsatsen diskuteras och utreds detta för att se om barnets rätt att komma till tals i snabbupplysningar har förstärkts.

---

¹ Ewerlöf, Göran m fl, Barnets bästa, s 65

Förord

Min studietid här i Lund börjar gå mot sitt slut. Det är med blandade känslor jag lämnar in mitt examensarbete; samtidigt som jag är glad att komma ut i arbetslivet, lämnar jag min trygghet i skolan. Dock kan jag konstatera att det kommer att bli väldigt skönt att slippa tentorna och ångesten som dessa framkallar. Även om min studietid till stor del har präglats av stress kan man ändå konstatera att jag har lärt mig otroligt mycket, och denna kunskap skall jag nu bära med mig ut i arbetslivet och börja tillämpa.

Jag vill tacka de personer som varit med i mina intervjuer i arbetet, utan dem hade uppsatsen inte gett mig svar på mina frågor. Tack för att ni delade med er av era erfarenheter och kunskaper!

Jag vill även tacka min familj och vänner som stöttat mig under denna långa resa. Min man Jonas och våra två underbara barn, Sofia och Max, som faktiskt har fötts under studietiden, har gett mig styrka och kraft att gå vidare då allt känts motigt. Även ett stort tack till min syster Susanne för att hon har korrekturläst uppsatsen.

Likaså vill jag tacka alla framtida kollegor (studiekamrater), som jag lärt känna under tiden, för stöd och uppmuntran på vägen.

Avslutningsvis vill jag tacka min handledare Eva Ryrstedt, som har stöttat och inspirerat mig hela vägen. Tack för din goda handledning och tillgänglighet under hela arbetet!

Förkortningar

Barnkonventionen	FN-s konvention om barnets rättigheter
BUP	Barn- och ungdomspsykiatri
GB	Giftermålsbalken
FB	Föräldrabalken
LU	Lagutskottet
LVU	Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop	Proposition
SekrL	Sekretesslagen (1980:100)
SFS	Svensk författningssamling
SkstL	Skadeståndslagen
SoL	Socialtjänstlag (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredning
UtlL	Utlänningslagen (1989:529)
ÄB	Ärvdabalken
ÄktB	Äktenskapsbalken

1 Inledning

1.1 Presentation av ämnet

Barnets situation i familjen har förändrats markant genom åren. Från att ha varit nästintill rättslösa, har dagens barn successivt fått rättigheter och därmed föräldrarna skyldigheter. Idag har alla barn rätt till omvårdnad, trygghet och god fostran. Barn får inte utsättas för kränkande behandling eller kroppslig bestraffning och de skall behandlas med aktning för sin person och egenart. Vid alla beslut som gäller vårdnad, boende och umgänge skall det tas hänsyn till barnets bästa. Då man bedömer barnets bästa, tas det särskild hänsyn till risken att barnet eller någon familjemedlem, utsätts för övergrepp eller att barnet förs bort olovligt eller kvarhålls eller i övrigt far illa. Man tar även särskild hänsyn till barnets behov av en nära och god kontakt med föräldrarna. När man tar hänsyn till barnets vilja sker detta i beaktande av barnets mognad och ålder.

Barnets vilja eller rätt att komma till tals har diskuterats intensivt de senaste åren. Med barnkonventionen som utgångspunkt har lagstiftningen om barns rätt att komma till tals stärkts gradvis under de senaste åren. Den senaste ändringen i föräldrabalken trädde i kraft den 1:a juli 2006. Denna ändring är tänkt att stärka barnets rätt att komma till tals. Ändringen innebär bland annat att barnet skall ha rätt att komma till tals vid snabbupplysningar. Dessa upplysningar kan domstolen inhämta vid det interimistiska beslutet då det gäller prövning av mål angående vårdnad, boende eller umgänge. Dock kan det finnas situationer då det inte är lämpligt att höra barnet, men huvudregelns ändamål är att barnet skall höras om det är lämpligt.

1.2 Syfte

Lagstiftaren har, genom lag 2006:458, avsikten att stärka barnets rätt att komma till tals. Syftet med mitt arbete är att redogöra för gällande rätt beträffande barnet i dagens familj med specifik inriktning på rätten att komma till tals, särskilt vid snabbupplysningar. Därefter utreds om barnets rätt att komma till tals har förstärkts efter lagändringen som trädde i kraft 1/7 2006.²

1.3 Metod och material

Uppsatsen är indelad i fyra delar. Den första delen består av en historisk tillbakablick på familjerätten och följs av den andra delen som innefattar en redogörelse av gällande rätt. Denna del innefattar barnkonventionen,

---

² Lag (2006:458) om ändring i föräldrabalken

föräldrabalken, vårdnadsbegreppet, förmyndare, vårdnadstvister och förfarandet vid domstol. Den innefattar även, vad har förändrats och varför, då detta numera tillhör den gällande rätten. I dessa delar av arbetet använder jag mig av den rättsdogmatiska metoden, då arbetet bygger på tidigare och nu gällande lagstiftning, förarbeten, praxis och doktrin.

Den tredje delen består av empiri, en undersökning av verkligheten som ger en mer rättvis och verklighetsanknuten bild av situationen. Denna undersökning består av telefonintervjuer. Dessa intervjuer har varit en mycket intressant del i arbetet och finns presenterat dels i avsnittet empiri och dels i analysen. I bilaga A finns frågorna som ställts till handläggarna i de olika kommunerna.

Den sista delen är analysen. I denna del, som nyttjar både den rättsdogmatiska och den empiriska metoden, redovisas resultatet av arbetet. Den rättsdogmatiska och empiriska metoden är en bra kombination då det gäller att se hur den gällande rätten överensstämmer med det verkliga livet.

1.4 Disposition

Uppsatsen följer en kronologisk ordning för att svara på frågeställningen. Arbetet inleds med en kort familjerättslig historik, då det är viktigt att känna till denna för att få full förståelse i ämnet. Det är av största vikt att man känner till familjens historia, som är grunden för hela den familjerättsliga lagstiftningen. Därefter redogörs det för den gällande rätten som genomsyras av barnkonventionen och föräldrabalken. I barnkonventionen och föräldrabalken har koncentrationen förlagts på barnets bästa och barnets rätt att komma till tals, då dessa principer är grundläggande i hela arbetet.

Vidare utreds vissa grundläggande begrepp som genomsyrar hela arbetet. Dessa begrepp är vårdnad, vårdnadshavare, förmyndare, vårdnadstvister, samarbetsamtal, vårdnadsavtal och medlare.

Därefter beskrivs domstolsförfarandet, då detta är en central del i arbetet, och det är i denna del som det interimistiska beslutet och snabbupplysningarna blir aktuella.

Efter detta beskrivs förändringen som har skett då det gäller barns rätt att komma till tals i snabbupplysningar. För att förstå förändringen är det viktigt att veta bakgrunden och anledningarna till detta. I SOU 2005:43 och i proposition 2005/06:99 finns dessa anledningar.

Därefter redovisas den empiriska undersökningen, som har bestått av telefonintervjuer. Undersökningen besvarar frågeställningen i uppsatsen och detta bidrar till att man får en verklighetsanknuten bild av situationen. Undersökningen visar vidare om och hur förändringen i lagen tillämpas och om rätten att komma till tals verkligen har förstärkts. Arbetet avslutas med en analys som besvarar frågeställningen.

2 Kort familjerättslig historik

2.1 Från Landskapslagar till 1800-tal

Under 1200-talet hade fadern eller husfadern (vid storfamilj) vidsträckt myndighet över familjen.³ Det dröjde ända fram till 1800-talet innan detta uppluckrades. De första reglerna ändrade makars inbördes förhållanden och ett exempel på detta är 1858-års lag där mannen förbjöds att aga sin hustru.⁴ 1920 fick en gift kvinna rätt att vara vårdnadshavare tillsammans med fadern. Det kom dock att dröja ända fram till 1950-talet innan samförmynderskap för gifta föräldrar introducerades.⁵

På 1300-1400-talen var barn som var födda utanför äktenskapet de s.k. ”oäkta barnen” särskilt hårt utsatta då deras rättsliga situation knappt inte uppmärksammades. Fäderna till de oäkta barnen kunde på sin höjd åläggas att betala ett barnuppfostringsbidrag.⁶ Mödrarna förväntades ta hand om barnet. Om fadern var okänd fick modern ensam försörja och ta hand om barnet.⁷

I samband med kyrkans ökade inflytande under 1600-1700-talet försämrades de utomäktenskapliga barnens ställning successivt genom bland annat institutet ”okänd moder”. Detta innebar att en kvinna kunde föda ett barn utan att registreras. Kyrkan ansåg att det var naturligt att de utomäktenskapliga barnen skulle få lida för sina föräldrars synder, vilket överensstämde med synsättet i Gamla testamentet. Kyrkans inflytande kulminerade i 1734-års lag där de utomäktenskapliga barnen fränkändes all arvsrätt.⁸ 1867 fick de utomäktenskapliga barnen en begränsad arvsrätt efter modern och det kom att dröja fram till 1970 innan full arvsrätt efter båda föräldrarna infördes.⁹

2.2 Barnets århundrade – 1900-tal

2.2.1 Barnavårdsreformerna

Vid mitten av 1800-talet, då rättsstatsidealet växte fram, utvecklades naturrättsliga tankar om humanitet och människovänlighet. Detta innefattade tankar om att barn hade rätt till vård och fostran.¹⁰ 1902 kom de första

---

³ Inger, Göran, Svensk rättshistoria, s 20f

⁴ Schiratzki, Johanna, Barnrättens grunder, s 11

⁵ Schiratzki, Johanna, Barnrättens grunder, s 11

⁶ 16§ ÄB Magnus Erikssons allmänna landslag 1350; 18§ ÄB Kristoffers allmänna landsskapslag 1442

⁷ Schiratzki, Johanna, Barnrättens grunder, s12

⁸ Inger, Göran, Svensk rättshistoria, s 94

⁹ Schiratzki, Johanna, Barnrättens grunder, s12f

¹⁰ Mattsson, Titti, Barnet och rättsprocessen, s 41

barnvårdsreformerna som byggde på barns rätt att få uppfostran och vård. Dessa lagar kom dock inte att fungera för barn som var fattiga och av andra anledningar utsatta. Detta resulterade i 1924-års barnvårdslag som kom att ersätta de tidigare lagarna från 1902.¹¹ Det ideologiska målet under det första kvartalet av 1900-talet var att gynna äktenskapet som grundades på den kristna tron.¹²

2.2.2 Föräldrabalken

Föräldrabalken (FB) utfärdades 1949 och trädde i kraft den 1 januari 1950. Vid antagandet av balken fanns redan huvuddelen av lagstiftningen, men föräldrabalken innebar dock vissa nyheter, såsom fastställande av faderskap till barn utom äktenskap. Alltsedan föräldrabalkens ikraftträdande har det gjorts många förändringar i regleringen och detta har syftat till att stärka barns rättigheter.¹³ Bland dessa förändringar kan nämnas att 1966 togs rätten bort för föräldrar att aga sina barn i uppfostringsyfte och 1979 infördes ett uttryckligt förbud mot aga.¹⁴ 1969 ändrades reglerna om fastställande av faderskapet till barn fött utom äktenskap och samtidigt gavs dessa barn full arvsrätt efter fadern och dennes släktingar. 1973 antogs nya regler om äktenskapsskillnad i giftermålsbalken (GB). Häri gjordes vissa ändringar i FB-s regler angående vem av föräldrarna som skulle ha vårdnaden om barnet efter en äktenskapsskillnad och då barnet fötts utom äktenskapet. Vidare gjordes 1976 en ingripande bearbetning av balken som främst inriktade sig på vårdnadsreglerna. Bland annat infördes en möjlighet för fränskilda och ogifta föräldrar att gemensamt få vårdnaden om sina barn och terminologin *födda i och utom*¹⁵ äktenskapet försvann.¹⁶

En genomgripande reform av vårdnadsreglerna i 6 kap FB genomfördes 1983 och nya regler i 21 kap FB om verkställighet i avgöranden om vårdnad och umgänge m.m. tillkom. Reformen kom att innebära att barns rättigheter kom till bättre uttryck i texten och möjligheterna för gemensam vårdnad ökade.¹⁷

1991 kom det ytterligare lagändringar i FB som syftade till att främja samförståndslösningar mellan föräldrarna vid vårdnads och umgämesfrågor.¹⁸ Trots att det i ett betänkande från 1987 *Om barn i vårdnadstvister - talerätt för barn* bland annat innehöll ett förslag om att barn skulle få talerätt i mål om vårdnad och umgänge, genomfördes inte detta. Samförståndslösningar skulle främjas genom samarbetssamtal, vilket innebar att föräldrarna skulle erbjudas samtal under sakkunnig ledning i syfte att nå enighet i frågor som rörde vårdnad och umgänge. I dessa

---

¹¹ Mattsson, Titti, Barnet och rättsprocessen, s 44

¹² Schiratzki, Johanna, Barnrättens grunder, s 14

¹³ Saldeen, Åke, Barn- och föräldrarätt, s 11ff

¹⁴ Nuvarande 6 kap. 1§ FB, se även prop. 1978/79:67

¹⁵ Egen kursivering

¹⁶ Saldeen, Åke, Barn- och föräldrarätt, s 13f

¹⁷ Saldeen, Åke, Barn- och föräldrarätt, s 138

¹⁸ Prop. 1990/91:8 om vårdnad och umgänge.

ärenden skulle även rätten vid mål som rörde vårdnad och umgänge självmant kunna förordna om samarbetsamtal.¹⁹ Reformen innebar vidare vidgade möjligheter till gemensam vårdnad²⁰. Det infördes även en regel om att rätten, vid avgörandet av vad som är barnets bästa, skall fästa avseende ”särskilt vid barnets behov av en nära och god kontakt med föräldrarna”.²¹ Det tillkom också en regel om att vårdnadshavaren skall lämna upplysningar om barnet som kan främja umgänget²². Vid förfarande i vårdnadsfall skall interimistiska beslut, i stället för att avse vårdnaden, kunna avse frågan om vem barnet skall bo hos.²³ Slutligen innebar reformen att socialnämnden inte skulle yttra sig över vårdnadsutredningar. Detta resulterade i att den tjänsteman som på nämndens uppdrag verkställt utredningen istället skulle svara för denna och lämna den till domstolen med eller utan egna slutsatser om hur vårdnadsfrågan borde lösas.²⁴

Då propositionen 1990/91:8 inte kom att innehålla något förslag om barns talerätt kom justitiedepartementet mot bakgrund av artikel 12 i FN-s konvention om barns rättigheter (barnkonventionen)²⁵ att lägga fram promemorian *Barns rätt att komma till tals*, som trädde i kraft 1996.²⁶ Lagstiftningen kom att innebära uttryckliga bestämmelser om barns rätt att komma till tals i adoptionsärenden²⁷, i mål och ärenden om vårdnad och umgänkesfall.²⁸

1995 kom betänkandet *Vårdnad, boende och umgänge* som kom att heta ”Vårdnadstvistutredningen”.²⁹ Detta förslag ledde till lagstiftning 1998.³⁰ Den kanske viktigaste reformen i detta arbete var att föräldrar nu kunde skriva avtal för att öka samförståndslösningar i vårdnadsfrågorna. Ytterligare en viktig reform var att det gavs ökade möjligheter för domstol att besluta om gemensam vårdnad. Rätten kunde mot den ena förälderns vilja besluta om gemensam vårdnad, om det bedömdes vara till barnets bästa.³¹

2002 tillsattes en kommitté som skulle utvärdera bland annat 1998 års reform om vårdnad, boende och umgänge. I juni 2005 överlämnades betänkandet *Vårdnad – Boende – Umgänge barnets bästa, föräldrars*

---

¹⁹ 6 kap 18§ FB

²⁰ 6 kap 4-6§§ FB

²¹ 6 kap. 6a§ FB, genom lagstiftning 1998, nuvarande 6 kap 2a§ FB

²² 6 kap 15§ FB

²³ 6 kap 20§ FB

²⁴ 6kap 19§ FB

²⁵ I avsnitt 3.2 ges en grundlig genomgång av artikel 12 i Barnkonventionen, som behandlar barns rätt att komma till tals.

²⁶ Prop. 1994/95:224

²⁷ 4 kap 6§ st. 1 FB

²⁸ 6 kap 10d§ FB och 6 kap 15§ st 4 FB

²⁹ SOU 1995:79

³⁰ SFS 1998:319, Prop. 1997/98:7, Lagutskottets betänkande 997/98:LU12

³¹ Saldeen, Åke, Barn- och föräldrarätt, s 143

ansvar.³² Detta betänkande ledde till proposition 2005/06:99 som syftar till att förstärka barnperspektivet.³³

2.3 Sammanfattning av historiken

Barnets rättsliga historia är grundläggande för att kunna förstå barnets rättigheter. Dessa rättigheter har successivt vuxit fram. Det kom dock att dröja fram till slutet på 1800-talet innan barnavårdsreformerna tog fart. Från 1200-talet och fram till 1800-talet uppmärksammades barnets situation minimalt eller inte alls. Man kan till och med säga att kyrkan kom att förvärra situationen för de utomäktenskapliga barnen.

1902 kom de första barnavårdsreformerna men dessa kom dock inte att fungera för de utsatta barnen. Detta resulterade i att 1924-års barnavårdslag kom att ersätta den tidigare lagen.

1950 trädde föräldrabalken i kraft och successivt har barnets rättigheter arbetats in i balken. Då antalet skilsmässor kom att öka kraftigt under 1970-talet behövde barnets skydd successivt förbättras. Under 1980- 1990- talen kom genomgripande reformer om vårdnad och umgänge, att stärka barnets rättigheter ytterligare.

Barnets rätt att komma till tals uppmärksammades tämligen sent, det kom att dröja ända fram till 1996 innan barns rätt att komma till tals blev reglerat i lag.

Genom denna korta historiska resa kan man tydligt urskilja att barnets rättigheter successivt har förstärkts och att fokus har flyttats från föräldrarna till barnen. Proposition 2005/06:99 kommer att beskrivas mer ingående i; den gällande rätten, i avsnitten som behandlar vad som har förändrats och varför och slutligen i analysen.

---

³² SOU 2005:43

³³ Prop. 2005/06:99, s 1

3 Gällande rätt

3.1 Barnkonventionen

3.1.1 Allmänt om barnkonventionen

1959 antog FN en särskild förklaring om barns rättigheter i vilken fastslås 10 principer om barns rätt och skydd. Denna förklaring blev dock inte folkrättsligt bindande utan endast i moraliskt hänseende. Det kom att dröja till 1979 innan Polen presenterade ett förslag till konvention om barnets rättigheter. Det tog dock ytterligare 10 år innan ett utkast till en sådan konvention överlämnades till FN-s generalförsamling. Konventionen antogs och i Sverige kom barnkonventionen att träda i kraft den 2 september 1990.³⁴ Barnkonventionen innehåller 54 artiklar och den bärande tanken är principen om barnets bästa. Idag har 192 stater ratificerat konventionen. Endast USA och Somalia återstår. Barnkonventionen är en del av den internationella rätten men är en så kallad ”mjuk lag” (soft law). Detta innebär att kränkningar av lagen inte kan tas upp i en internationell domstol, utan lagen handlar mer om att utveckla en moraluppfattning om hur barn skall behandlas.³⁵ Då det saknas sanktionsmöjligheter stadgas det i artikel 43 att en kommitté för barnets rättigheter skall granska de framsteg som konventionsstaterna har gjort.³⁶

Varje människa under 18 år räknas som barn enligt konventionen.³⁷ I konventionen finns fyra huvudprinciper; artikel två slår fast att alla barn har samma rättigheter och lika värde och ingen får diskrimineras. Principen om barns bästa finner man i artikel tre. Artikel sex innebär att varje barn har rätt att överleva, leva och utvecklas. Om barns rätt att komma till tals handlar artikel tolv om, som vidare säger att barnet har rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som berör honom eller henne.

Då arbetet behandlar barnets rätt att komma till tals, har fördjupning lagts på artiklarna tre och tolv.

3.1.2 Barnets bästa (art 3)

Artikel tre innehåller den grundläggande principen om att barnets bästa skall komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn. Detta gäller åtgärder som vidtas av offentliga organ men även av privata sociala välfärdsinstitutioner. Att utgå från barnets bästa innebär att man dessutom

---

³⁴ Saldeen, Åke, Barn- och föräldrarätt, s 20

³⁵ http://www.unicef.se/barnkonventionen/barns_rattigheter_i_sverige/

³⁶ Schiratzki, Johanna, Barnrättens grunder, s 29

³⁷ Ewerlöf m fl, Barnets bästa, s 34

kan ta hänsyn till andra faktorer men att det trots allt är barnets bästa som kommer i första hand.³⁸

3.1.3 Barnets rätt att komma till tals (art 12)

Artikel 12 handlar främst om barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som berör honom eller henne. Att bli hörd är en absolut rättighet och bygger på principen om barnets bästa och synen på barn som självständiga individer med egna rättigheter. Dock tar man hänsyn till barnets ålder och mognad. Artikel 12 är uppdelad i två delar. Den första delen betyder att barn har rätt att uttrycka sina åsikter i alla frågor som berör dem. Den andra innebär att barn skall beredas möjlighet att höras och komma till tals i alla frågor som rör barnet på ett mer personligt plan. Man kan dock se en nära koppling mellan artikel 12 och 13. Artikel 13 stadgar barnets rätt till yttrandefrihet och denna regel är mer generell än artikel 12, som ger barnet rätt att vara delaktig och komma till tals i alla frågor som berör dem på ett mer personligt plan.³⁹

3.2 Svensk rätt

3.2.1 Allmänt om föräldrabalken

Som nämnts i den historiska delen, har barnets rättigheter successivt vuxit fram och fokus har flyttats från ett föräldraperspektiv till ett barnperspektiv. Förhållandet mellan föräldrar och barn regleras i föräldrabalken.

3.2.2 Barnets bästa

Då barnkonventionen är implementerad i svensk lagstiftning kan man finna begreppet ”barnets bästa” i föräldrabalken (FB), Socialtjänstlagen (SoL), Lagen om vård av unga (LVU) och Utlänningslagen (UtlL).⁴⁰ Dock kan man se olika tolkningar av barnets bästa i dessa lagar.⁴¹

I 6 kap 2a§ FB finns portalparagrafen om barnets bästa:

”Barnets bästa skall vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge.”

Vid prövning av vårdnads-, boende- eller umgängesfrågor skall domstolens beslut grunda sig på barnets bästa. Barnets bästa skall avgöras i varje enskilt

---

³⁸ Ewerlöf, m fl, Barnets bästa, s 35

³⁹ Hindberg, Barbro, Ingen enkel fråga, s 8

⁴⁰ Prop. 1997/98:7 Vårdnad boende och umgänge, prop 2000/01:80 Ny socialtjänstlag, prop 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer, prop. 1996/97: 25 svensk migrationspolitik i globalt perspektiv.

⁴¹ Ewerlöf, Göran m fl, Barnets bästa, s 35

fall och bedömas utifrån individuella förhållanden. Vid bedömningen tas hänsyn till barnets fysiska och psykiska välbefinnande och utveckling och så långt det är möjligt skall man se till lång- och kortvariga effekter för barnet. Vid tvister som rör vårdnad, boende och umgänge bör man göra en helhetsbedömning av vad som är barnets bästa. Det kan dock finnas vissa faktorer som kan vara av avgörande karaktär. Om föräldrarna är överens, anser man oftast deras lösning vara till barnets bästa. Om domstol skall avgöra vem som skall ha vårdnaden skall gemensam vårdnad vara utgångspunkten och detta ses då som barnets bästa.⁴²

Genom prop. 2005/06:99 har det skett vissa förändringar då det gäller barns bästa i vårdnad, umgänge och boendefrågor. Domstolen och socialnämnden skall vid bedömningen av vad som är bäst för barnet fästa avseende vid risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa. Domstolen skall ta den enes förälders motstånd mot gemensam vårdnad på allvar, då det kan förekomma våld i hemmet. Det skall även fästas stor vikt vid föräldrarnas samarbetsförmåga angående barnet.⁴³

3.2.3 Utgångspunkter vid bedömning av barnets bästa

Utgångspunkten vid bedömningen av barnets bästa är 6 kap 1 § FB, som ger barnet rätt till omvårdnad, trygghet och god uppfostran, detta förutsätter att båda föräldrarna måste vara lämpliga som föräldrar. Föräldrarna skall ha förmåga att förstå barnets behov och känslor och tillfredställa dessa. Vidare måste föräldrarna kunna ge kärleksfull omsorg.⁴⁴

Som nämnts ovan⁴⁵ är en ny bedömningspunkt av barnets bästa avgörande då det finns risk att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa.⁴⁶

En annan omständighet som kan tillräknas betydelse i hänsyn till barnets bästa är barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.⁴⁷ För små barn är det särskilt viktigt att barnet har en god kontakt med föräldern som inte är vårdnadshavare så barnets trygghetskänsla inte störs vid umgänge med den föräldern.⁴⁸

Ytterligare en faktor som är av stor betydelse är barnets egen vilja.⁴⁹ Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och

---

⁴² Ewerlöf, Göran m fl, Barnets bästa, s 76f, se även NJA 1999 s.451

⁴³ Prop. 2005/06:99 s1

⁴⁴ Ewerlöf, Göran m fl, Barnets bästa, s 77

⁴⁵ Under 3.2.2 Barnets bästa

⁴⁶ 6 kap. 2a§ st. 2 FB, se även prop. 2005/06:99

⁴⁷ 6 kap. 2a§ st 2 FB

⁴⁸ Ewerlöf, Göran m fl, Barnets bästa, s 77

⁴⁹ 6 kap 2a§ st. 3 FB

mognad. Ibland kan det vara mycket svårt att fastställa vad barnets vilja egentligen är. Det kan finnas många anledningar till varför ett barn hellre vill bo tillsammans med den ene föräldern framför den andra, men detta överensstämmer inte alltid med barnets verkliga behov och intresse. I dessa fall är barnets vilja inte helt utslagsgivande när det görs en bedömning av vårdnadsfrågan. Ofta görs en helhetsbedömning i dessa ärenden.⁵⁰ Det finns även en möjlighet att höra ett barn vid domstol om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte tar skada av det.⁵¹

I praxis kan man hitta fler omständigheter som domstolarna använder vid fastställande av vad som är barnets bästa. Ett exempel på detta kan vara att man inte bör dela på syskon. Slutligen kan man konstatera att när barnets bästa skall bedömas görs en helhetsbedömning av barnets situation. Det är viktigt att komma ihåg är att principen om barnets bästa alltid skall komma i första hand.⁵²

3.2.4 Barnets rätt att komma till tals

Då barn har en svagare ställning i förhållande till vuxna har regler skapats för att garantera barnet sin rätt att komma till tals. Då barnet ofta befinner sig i en svår livssituation, när det förekommer konflikter mellan föräldrarna, är rättigheten att komma till tals mycket viktig. I den svenska lagstiftningen har bestämmelserna om barns rätt successivt införts.⁵³ 1996 infördes i enlighet med barnkonventionen regler om barns rätt att komma till tals i mål och ärenden om vårdnad och umgänge.⁵⁴ Genom vårdnadsreformen 1998 kom detta att gälla även boendefrågan.⁵⁵

3.2.5 Barnets rätt att komma till tals vid vårdnadsutredningen

Den som håller i en utredning som gäller vårdnad, boende och umgänge skall, om det inte är olämpligt, försöka klarlägga barnets inställning och redovisa den för domstolen.⁵⁶ Undersökningar visar att barn idag kommer till tals i större utsträckning än på 1990-talet. Samtal förekommer normalt från det att barnet fyllt sex år, men det kan även förekomma samtal med de yngre barnen.⁵⁷ Utredaren träffar normalt barnet två gånger och för de mindre barnen sker detta i hemmet.⁵⁸

---

⁵⁰ Ewerlöf, Göran m fl, Barnets bästa, s 78

⁵¹ 6 kap. 19§ st 5 FB

⁵² Ewerlöf, Göran m fl, Barnets bästa, s 79

⁵³ Hindberg, B, Ingen enkel fråga, s 8

⁵⁴ Numera 6 kap. 2a§

⁵⁵ Prop. 2005/06:99, s 45

⁵⁶ 6 kap. 19 § FB

⁵⁷ Detta skiljer sig från kommun till kommun

⁵⁸ Prop. 2005/06:99, s 46

3.2.6 Barnets rätt att komma till tals vid snabbupplysningar

I mål eller ärenden om vårdnad, boende eller umgänge får domstolen fatta interimistiska beslut dvs. beslut som gäller fram till dess att frågan avgjorts genom dom eller beslut som vunnit laga kraft eller genom avtal mellan föräldrarna som har godkänts av socialnämnden. Innan detta beslut meddelas kan domstolen få ut upplysningar från socialnämnden, s.k. snabbupplysningar.⁵⁹ Innan socialnämnden lämnar ifrån sig upplysningar skall föräldrar och barn höras om det är lämpligt.⁶⁰

3.3 Vårdnadsbegreppet

3.3.1 Vårdnadens innebörd

Man skiljer på rättslig och faktisk vårdnad. Den rättsliga vårdnaden innebär en rättighet och en skyldighet för vårdnadshavaren att sörja för barnets personliga omvårdnad och angelägenheter i övrigt samt att ge barnet uppfostran. Den faktiska vårdnaden innebär den dagliga omsorgen om barnet. Oftast innefattas den rättsliga vårdnaden av den faktiska, men det kan dock förekomma att en förälder bara har den rättsliga vårdnaden och har lämnat ifrån sig den faktiska vårdnaden till någon annan person t ex. fosterföräldrar.⁶¹

Barnets grundläggande rättigheter räknas upp i 6 kap 1 § FB som uttrycker att barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn skall även behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande handling. Dessa grundläggande rättigheter kan ses som en vägledning för vårdnadshavare och även andra människor som har hand med barn.⁶²

3.3.2 Vem är vårdnadshavare

Ett nyfött barn får båda föräldrarna som vårdnadshavare om de är gifta med varandra. Om mamman är ogift, blir hon ensam vårdnadshavare för barnet.⁶³ Om ogifta föräldrar gifter sig blir de båda automatiskt vårdnadshavare. Om gifta föräldrar skiljer sig står barnet fortsatt under de båda föräldrarnas vårdnad.⁶⁴

---

⁵⁹ 6 kap. 20§ st. 2 FB

⁶⁰ Prop. 2005/06:99, s 46f

⁶¹ Saldeen, Åke, Barn- och föräldrarätt, s 145f

⁶² Saldeen, Åke, Barn- och föräldrarätt, s 146

⁶³ 6 kap. 3§ st 1 FB

⁶⁴ Saldeen, Åke, Barn- och föräldrarätt, s 153f

Således är det i första hand föräldrarna som har vårdnadsansvaret för sina barn. Det finns dock fall där föräldrarna inte kan eller bör ha vårdnaden om barnen. Då utses en särskild vårdnadshavare, en person som är lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och god fostran.⁶⁵

3.3.3 Ensam och gemensam vårdnad

Som sagts ovan blir modern ensam vårdnadshavare om hon är ogift vid barnets födelse men föräldrarna kan lämna in en gemensam anmälan till skatteverket/folkbokföringen och få gemensam vårdnad.⁶⁶

För att få den gemensamma vårdnaden registrerad hos skatteverket krävs att föräldrarna gör en anmälan om att de har gemensam vårdnad till socialnämnden i samband med faderskapsbekräftelsen eller också kan de anmäla det till skattemyndigheten (det krävs dock inte att föräldrarna bor tillsammans). Om ogifta föräldrar ingår äktenskap efter barnets födelse, blir föräldrarna automatiskt gemensamma vårdnadshavare, detta under förutsättning att rätten inte tidigare har förordnat någon av dem som vårdnadshavare eller utsett en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.⁶⁷

För föräldrar som skiljer sig eller separerar är huvudregeln att de har kvar den gemensamma vårdnaden. Om någon av vårdnadshavarna vill upplösa den gemensamma vårdnaden får de gå till domstol eller lösa detta med ett vårdnadsavtal.⁶⁸ Domstolen har skyldighet att se till barnets bästa i dessa fall.⁶⁹

Om en förälder dör, och föräldrarna har gemensam vårdnad, blir den andre föräldern ensam vårdnadshavare. Om båda föräldrarna dör utser tingsrätten en eller två särskilda vårdnadshavare för barnen.⁷⁰

3.3.4 Särskilda vårdnadshavare

Det kan även inträffa att föräldrarna inte anses vara lämpliga som vårdnadshavare och då utses en eller två särskilda vårdnadshavare. Dessa personer skall vara lämpade att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran. För att två personer skall utses som särskilda vårdnadshavare tillsammans (gemensam vårdnad) krävs, förutom lämplighet, att dessa personer är gifta med varandra eller sammanbor under äktenskapsliknande former.⁷¹ Det kan finnas flera omständigheter som gör att man anses vara en olämplig vårdnadshavare. Ett fall kan vara om en förälder gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller i övrigt brister i omsorgen om barnet på ett

---

⁶⁵ Ewerlöf, Göran m fl, Barnets bästa, s 39

⁶⁶ 6 kap 3§ FB

⁶⁷ Ewerlöf, Göran m fl, Barnets bästa, s 38

⁶⁸ Vårdnadsavtalet beskrivs mer ingående i kapitel 4.

⁶⁹ Ewerlöf, Göran m fl, Barnets bästa, s 38f

⁷⁰ 6 kap. 9§ FB, se även Ewerlöf, Göran m fl, Barnets bästa, s 40

⁷¹ 6 kap. 10a§ FB

sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling.⁷² Ett annat fall kan vara då barnet under en längre tid har vårdats och fostrats i ett annat hem och det anses vara till barnets bästa att stanna i den miljön. Vårnaden kan då flyttas över till den/de personer som har tagit hand om barnet.⁷³

3.3.5 Barnets bestämmanderätt

Vårnadshavaren har bestämmanderätt fram till att barnet fyller 18 år eller om barnet gifter sig dessförinnan. En vårdnadshavare har dock några begränsningar i sin bestämmanderätt, något som då blir barnets med- och självbestämmanderätt. Vårdnadshavaren skall ta hänsyn till barnets egna synpunkter och önskemål och detta skall ske i relation till barnets ålder.⁷⁴ Av detta stadgande följer dock ingen formell medbestämmanderätt, då barnet inte självt har möjlighet att påverka vårdnadsplikten och dess utförande. Bestämmelsen har i huvudsak ett pedagogiskt värde.⁷⁵

Stadgandet i 6 kap. 12§ FB innebär att ett barn kan självt ingå avtal om anställning eller annat arbete, dock krävs föräldrars samtycke till avtalet. Detta kan ses som en uttrycklig medbestämmanderätt för barnet. Det är barnet självt som ingår avtal, dock med vårdnadshavarens samtycke. Barnet kan själv säga upp avtalet och när barnet har fyllt 16 år kan han/hon själv avtala om liknande arbete utan samtycke från föräldrarna.⁷⁶

Barns med- och självbestämmanderätt har uppmärksammats de senaste åren och då främst genom artikel 12 i barnkonventionen som tidigare redogjorts för. Vårdnadshavarens bestämmanderätt har kommit att begränsas i takt med ny lagstiftning som ökar barnens med- och självbestämmanderätt.⁷⁷

3.3.6 Vårdnadshavarens skyldigheter

Den som är vårdnadshavare för ett barn är skyldig att se till att barnets behov blir tillgodosedda.⁷⁸ Denna skyldighet skiljer sig från förmyndaransvaret, som innebär en rätt och skyldighet att ekonomiskt förvalta ett underårigt barns tillgångar och företräda detta i ekonomiska angelägenheter. Vårdnadshavaren har däremot rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter och i takt med barnets stigande ålder och utveckling skall vårdnadshavaren ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål.⁷⁹

---

⁷² 6 kap. 7§ FB

⁷³ 6 kap 8§ FB, se även Ewerlöf, Göran m fl, Barnets bästa, s 39f

⁷⁴ 6 kap. 11§ FB

⁷⁵ Singer, Anna, Föräldraskap i rättslig belysning, s 445

⁷⁶ Singer, Anna, Föräldraskap i rättslig belysning, s 446

⁷⁷ Singer, Anna, Föräldraskap i rättslig belysning, s 446

⁷⁸ 6 kap. 2§ st 2 FB

⁷⁹ 6 kap. 11§ FB,

Ytterligare en skyldighet för vårdnadshavaren är att sörja för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till ålder, utveckling och omständigheter i övrigt. Att bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning ingår även i uppgiften. Om barnet orsakar skada, och det är vårdnadshavaren som har brutit i sin tillsynsplikt, kan vårdnadshavaren bli skadeståndsskyldig.⁸⁰

Vårdnadshavaren har vidare rätt att sluta arbetsavtal för barnets räkning. Barn har i regel rätt att ingå arbetsavtal själva men det krävs dock föräldrars samtycke.⁸¹ Vårdnadsansvaret upphör när den unge blir myndig, dvs. fyllt 18 år eller om den unge dessförinnan ingår äktenskap.⁸²

3.4 Sammanfattning av den gällande rätten

I den gällande rätten finns många grundläggande begrepp som det redogörs för mer ingående, detta för att få en djupare förståelse och insikt i uppsatsen.

Utgångspunkten i den gällande rätten är barnkonventionen och föräldrabalken. I barnkonventionen finns fyra grundläggande principer. Uppsatsen koncentreras till barnets bästa (art 3) och barns rätt att komma till tals (art 12). Barnkonventionen är implementerad i föräldrabalken och principen om barns bästa kommer till uttryck i 6 kap 2a§.⁸³ I mål som rör vårdnad, boende och umgänge skall domstolens beslut grunda sig på barnets bästa och avgöras i varje enskilt fall. Vid bedömandet av barns bästa ser man bland annat till barnets vilja, barnets rätt till omvårdnad, trygghet och god uppfostran samt behovet av en nära och god kontakt med båda sina föräldrar.

Barnkonventionens artikel 12 är införlivad i föräldrabalkens 6 kap 2a§. Däri garanteras barnets rätt att komma till tals. Vid utredningar som gäller vårdnad, boende eller umgänge skall barnet ges möjlighet att komma till tals.⁸⁴ Vid de interimistiska besluten kan domstolen få ut upplysningar från socialnämnden, s.k. snabbupplysningar, och barnen kan höras om det är lämpligt.⁸⁵

Vårdnad är ett väldigt omfångsrikt begrepp. Man skiljer mellan rättslig och faktisk vårdnad; den tidigare innebär en rättighet och skyldighet att sörja för

---

⁸⁰ Enligt den allmänna culparegeln i skadeståndslagen (2kap 1§ SkstL) och även 6 kap. 2§ st 2 FB, se även Saldén, Åke, Barn- och föräldrarätt, s 148

⁸¹ 6 kap. 2§ FB

⁸² För att ingå äktenskap före 18år fyllda, krävs länsstyrelsens tillstånd, Saldén, Åke, Barn- och föräldrarätt, s 151

⁸³ Barnets bästa kan man även hitta i SoL, LVU och UtL.

⁸⁴ 6 kap. 19§ FB, Dock i förhållande till ålder och mognad.

⁸⁵ 6 kap. 20§ FB

barnets personliga omsorg och den senare innebär den dagliga omsorgen om barnet.

Vem ett barn får som vårdnadshavare beror på om föräldrarna är gifta eller ogifta vid barnets födelse. Är föräldrarna gifta blir båda automatiskt vårdnadshavare, är modern ogift blir hon ensam vårdnadshavare. Det kan ibland behövas särskilda vårdnadshavare som tingsrätten utser, om t ex föräldrarna inte anses vara lämpliga.

Man kan säga att ett barn har viss med- och självbestämmanderätt. Ett barn har rätt att ingå vissa avtal, dock med vårdnadshavarens samtycke, och har rätt att säga upp avtalet när han/hon vill.⁸⁶

Vårdnadshavaren är skyldig att se till att barnets behov blir tillgodosedda, ge behövlig tillsyn och rätt att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter.

En förmyndare skall ekonomiskt förvalta ett omyndigt barns tillgångar och företräda detta i ekonomiska angelägenheter. I de flesta fall är föräldrarna även förmyndare. Det kan även finnas särskilda förmyndare, detta kan vara fallet om båda föräldrarna är omyndiga. Om barnets föräldrar inte kan vara förmyndare till sitt barn, utses en särskild förmyndare.

---

⁸⁶ Om ett barn ingår avtal om arbete när han/hon fyllt 16 år behövs det inget samtycke.

4 Vårdnadstvister

4.1 Allmänt om vårdnadstvister

Vid en skilsmässa kommer de allra flesta föräldrar överens om vårdnad och umgänge själva. I en del fall kan föräldrarna få hjälp att nå en samförståndslösning med hjälp av familjerådgivningen eller socialnämnden.⁸⁷ I ca 10 % av fallen kan föräldrarna inte komma överens om den rättsliga vårdnaden och då måste en domstol vara avgörande.⁸⁸ Domstolen skall då se till barnets bästa⁸⁹ och förordna föräldrarna gemensam eller ensam vårdnad.

Genom 1998 års vårdnadsreform, som bland annat innebar att gemensam vårdnad kunde meddelas även om den ene föräldern motsatte sig detta, skapades huvudregeln gemensam vårdnad. Detta följer av en utveckling som startade 1976⁹⁰ och följdaktningen har den ensamma vårdnaden minskat i antal. Lagen bygger på antagandet om att gemensam vårdnad i allra flesta fall är bättre än ensam vårdnad. Därför måste det finnas särskilda skäl som talar för att ensam vårdnad är det bästa för barnet. Syftet med att införa det gemensamma vårdnadsansvaret var i huvudsak att minska antalet vårdnadstvister. Det ansågs att föräldrarna lättare kunde acceptera att den andra föräldern fick den faktiska vårdnaden, bara han/hon själv fick stå kvar som rättslig vårdnadshavare tillsammans med den andre föräldern. Detta ansågs vara till fördel för barnet. Det gemensamma vårdnadsansvaret ansågs skapa jämlikhet mellan föräldrarna. Det krävdes dock enighet mellan föräldrarna för att barnets bästa skulle tillgodoses.⁹¹ Därför infördes 1983 möjlighet till samarbetsamtal mellan föräldrarna.⁹² Den gemensamma vårdnaden fick stor genomslagskraft och man kunde se att kontakten mellan barnet och föräldern, som inte bodde med barnet, var bättre vid gemensam vårdnad än vid ensam vårdnad.⁹³

1990 infördes möjlighet att förordna om gemensam vårdnad i det fall där den ena eller båda föräldrarna ville ha ensam vårdnad. En förutsättning för detta var dock att inte någon av föräldrarna motsatte sig gemensamt vårdnadsansvar.⁹⁴

---

⁸⁷ Ewerlöf, Göran m fl, Barnets bästa, s 65

⁸⁸ Ewerlöf, Göran m fl, Barnets bästa, s 65

⁸⁹ Enligt 6 kap 5§ FB

⁹⁰ 1976 infördes en möjlighet för ogifta och skilda föräldrar att ha gemensam vårdnad även när inte båda föräldrarna bor med barnet.

⁹¹ Singer, Anna, Föräldraskap i rättslig belysning, s 459f

⁹² Prop. 1981/82:168 s 46ff

⁹³ Singer, Anna, Föräldraskap i rättslig belysning, s 459f

⁹⁴ Prop. 1990/91:8 s 31ff

Genom 1998 års reform krävdes det att inte båda föräldrarna motsatte sig gemensamt vårdnadsansvar. Samförståndet mellan föräldrarna betonades fortfarande men var inte en förutsättning för gemensamma vårdnaden.⁹⁵

Då den gemensamma vårdnaden blivit allt vanligare har man börjat ifrågasätta om barnets intresse verkligen tillgodoses. Statistik visar att barnets kontakt med föräldern som barnet inte bor med har minskat i takt med att den gemensamma vårdnaden ökat.⁹⁶ Det finns också undersökningar som visar att gemensam vårdnad mot den ene förälders vilja kan ha negativa följder för barnet.⁹⁷ I vårdnadsreformen 1998 har man inte tagit upp dessa negativa effekter, man betonar istället att vårdnadsformen inte skall användas om det inte är till barnets bästa.⁹⁸

Genom lagändringar som har trätt i kraft den 1/7 2006 har dock en del förändrats, som exempel kan nämnas att man vid bedömningen av vad som är barnets bästa skall man fästa avseende särskilt till barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna och man skall ta hänsyn till risken för att barnet utsätts för övergrepp eller annars far illa. Hänsyn skall även tas till barnets vilja.⁹⁹ Denna lagändring redogörs det mer ingående för under rubriken barnets bästa, avsnitt 3.2.2.

4.2 Metoder för att lösa vårdnadstvister

4.2.1 Medling

Då en domstol inte löser de underliggande problemen vid en vårdnadstvist, är ambitionen att kunna lösa konflikten utan inblandning av rätten. Denna medling kan utmynna i samarbetsamtal och vårdnadsavtal. Det är numera också möjligt för domstolen att utse en medlare, då samarbetsamtalen misslyckats.¹⁰⁰

4.2.2 Samarbetsamtal

Då föräldrarna går till domstol för att få löst sin tvist om vårdnad, boende och umgänge prövad, har domstolen möjlighet att förordna om samarbetsamtal.¹⁰¹

---

⁹⁵ Singer, Anna, Föräldraskap i rättslig belysning, s 461

⁹⁶ Schiratzki, Johanna, Vårdnad och vårdnadstvister, s 115

⁹⁷ Kurki-Suonio, K, Gemensam vårdnad- vad döljer man med barnets bästa? S 180f

⁹⁸ Singer, Anna, Föräldraskap i rättslig belysning, s 462

⁹⁹ Prop. 2005/06:99, s 40

¹⁰⁰ FB 6 kap 18a§, ny paragraf genom Lag 2006:458

¹⁰¹ 6 kap. 18§ FB, 5kap. 3§ SoL

4.2.3 Samarbetssamtalets tillkomst och utveckling

Samarbetssamtalet introducerades av socialtjänsten på 1970-talet. Detta var en metod för att lösa vårdnads- och umgängestvister mellan föräldrarna. Tanken var att föräldrarna själva skulle ta ansvar för sin situation och inte skjuta över problemet på myndigheter och domstolar. Målet var att få föräldrarna att enas.¹⁰²

1979 ansåg utredningen *Barnets rätt*¹⁰³ att det i princip borde vara obligatoriskt för kommunerna att erbjuda samarbetsamtal och att remiss från domstol med begäran om yttrande skulle vara utgångspunkten för samarbetsamtalet. Om samarbetsamtalet inte gav något resultat skulle en vårdnadsutredning sättas igång. Trots positivt mottagande av förslaget vid remissbehandlingen föreslogs inte något införande av regler om samarbetsamtal.¹⁰⁴ I propositionen menade man att det var värdefullt om samarbetsamtalen kunde ske så tidigt som möjligt, helst innan ärendet kom till domstolen och att det var samtalsledarens uppgift att tillse att barnet hade möjlighet att påverka sin situation med hänsyn till stigande ålder och mognad. Trots att det inte fanns någon lagstadgad skyldighet för kommunerna att anordna samarbetsamtal, använde sig många kommuner av denna metod i alla fall. Metoden med samarbetsamtal var samhällsekonomiskt lönsamt då många av vårdnads- och umgängestvisterna aldrig nådde domstolen.¹⁰⁵

1991 blev dock kommunerna skyldiga att tillhandahålla samarbetsamtal vid tvist om vårdnad eller umgänge.¹⁰⁶ Från 1998 gäller detta även vid frågor om barnets boende.¹⁰⁷

4.2.4 Vad innebär ett samarbetsamtal

Ett samarbetsamtal är ett samtal mellan föräldrarna under ledning av en sakkunnig där parterna försöker resonera sig fram till en gemensam lösning på problemen angående vårdnad, boende och umgänge. Målet med dessa samtal är att föräldrarna skall komma fram till en samförståndslösning på sina problem. Föräldrarna skall få ökad förståelse för varandras åsikter och lära sig hantera konflikter så att de i minsta mån går ut över barnet.¹⁰⁸

Socialstyrelsen har 1995 definierat vad ett samarbetsamtal är:

---

¹⁰² Sjösten, Mats, *Vårdnad, boende och umgänge*, s 151

¹⁰³ SOU 1979 :63. *Barnets rätt 2*. Om föräldransvar m.m. s 95f, se även SOU 1987:7, Om barn i vårdnadstvister - talerätt för barn m.m. s 155f

¹⁰⁴ Prop. 1981/82:168 s 46f

¹⁰⁵ Sjösten, Mats, *Vårdnad, boende och umgänge*, s 151

¹⁰⁶ Prop. 1990/91:8

¹⁰⁷ Prop. 1997/98:7

¹⁰⁸ Sjösten, Mats, *Vårdnad, boende och umgänge*, s 152

”Samarbetssamtal är strukturerade samtal med föräldrar som i samband med eller efter separation är oeniga om hur de skall lösa frågor kring vårdnad och umgänge.¹⁰⁹ Syftet med samtalet är att hjälpa föräldrar att göra överenskommelser kring barnet. Denna överenskommelse skall ta hänsyn till barnets behov och eventuella önskemål. Barnet skall i den form som är lämplig också ha en möjlighet att själv komma till tals. Föräldrarna skall ha möjlighet att välja om de vill att samarbetssamtalen skall genomföras med familjerådgivningssekretess eller socialtjänstsekretess. Samtalsledarna skall ha en för uppgiften adekvat erfarenhet och utbildning och kontinuerlig handledning.”

Från början var samarbetssamtalen terapeutiska samtal. Dessa samtal är idag strukturerade samtal där föräldrarna lär sig att förhandla och träffa överenskommelser kring barnen.¹¹⁰

4.2.5 Reglerna om samarbetssamtal

I mål om vårdnad, boende eller umgänge får domstolen uppdra åt lämpligt organ att anordna samarbetssamtal.¹¹¹ Det är i första hand socialnämnden som anordnar dessa samtal. Domstolen kan ta initiativ till dessa samtal utan att föräldrarna samtycker och man ser till omständigheterna i det enskilda fallet när dessa beslut fattas av domstolen. Domstolen kan dock inte tvinga föräldrarna att delta i samarbetssamtalen, då det saknas sanktionsmöjligheter. De flesta föräldrar ställer dock upp på dessa samtal och om föräldrarna kommer i kontakt med personer som har goda kunskaper om barn och barns behov, kan föräldrarna tidigt få kännedom om att en tvist kan äventyra barnets välmående.¹¹²

Utgångspunkten är att samarbetssamtal bör rekommenderas när det kan tjäna något syfte och domstolen ser till omständigheterna i det enskilda fallet.¹¹³ Härigenom slipper barn och föräldrar uppleva onödigt lidande.

Det kan dock finnas anledningar för domstolen att inte förordna om samarbetssamtal. Dessa skäl kan bland annat vara om en eller båda föräldrarna med största sannolikhet inte kommer att infinna sig till samtal eller om samarbetssamtal redan har förekommit men misslyckats och man misstänker att nya samtal inte har verkan. Ett annat skäl kan vara att samtal efter remiss från domstol är svårare än de samtal som äger rum innan tvist i domstol. Detta har gjort att det finns en viss försiktighet att förordna om samarbetssamtal i dessa situationer då det blir till nackdel för barnet; ofta dras processen ut och barnen befinner sig en längre tid i ovisshet i

---

¹⁰⁹ Detta gäller även vid boendefrågor, då lagstiftningen ändrades 1998 genom prop. 1997/97:7

¹¹⁰ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 153

¹¹¹ 6 kap. 18§ FB

¹¹² Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 154

¹¹³ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 154

föräldrarnas konflikt.¹¹⁴ Det är en rättighet för barnet att tvisten avgörs så snabbt som möjligt.

Det kan även förekomma andra situationer då domstolen inte bör förordna samarbetsamtal; om det förekommer misshandel eller en förälder gjort sig skyldig till övergrepp. Samarbetsamtalen kan i dessa fall förvärra kvinnans situation genom att till exempel misshandeln eskaleras. Det är omständigheterna i det enskilda fallet som alltid är avgörande om samarbetsamtal skall förordnas eller inte. Om samarbetsamtal ändå förordnas vid misshandel eller övergrepp ställer detta mycket stora krav på samtalsledarna. Ledarna måste vara lyhörda. Både enskilda samtal och samtal med båda föräldrarna kan vara lämpligt. Tryggheten är också av stor vikt i dessa samtal. Om misshandel förekommit måste den utsatte föräldern kunna känna sig trygg i situationen.¹¹⁵

Ibland kan en förälders ovilja att delta i samarbetsamtal tala mot föräldrarnas lämplighet som vårdnadshavare. Det kan dock finnas godtagbara skäl för att inte delta i samtalen. Misshandel eller tidigare erfarenheter av samarbetsamtal kan vara avgörande.¹¹⁶

Samarbetsamtal bör genomföras innan det finns ett beslut om vårdnadsutredning, då syftet med samarbetsamtal är att hitta en lösning i samförstånd då det gäller vårdnad, boende och umgänge. Om en lösning inte går att finna får domstolen ta ställning till en vårdnadsutredning. Själva förordnandet av samarbetsamtalen bör inte innehålla direktiv om vad samtalen skall inrikta sig på. Parterna kommer på detta sätt fram till en lösning utan att känna sig låsta av någon speciell lösning och socialtjänsten kan genomföra samtal på sätt som är lämpligast för varje situation.¹¹⁷

Kommunerna är skyldiga att tillhandahålla samarbetsamtal för föräldrar.¹¹⁸ Detta kan ske inom den egna verksamheten, i samarbete med någon annan kommun eller genom att kommunen förmedlar kontakt med samtalsledare. Inriktning och omfattning får kommunen bestämma själv. Om båda föräldrar vill ha samarbetsamtal skall kommunen tillhandahålla tjänsten, och om bara den ene föräldern vill, bör kommunen tillhandahålla tjänsten.¹¹⁹

En skriftlig redovisning av vad som framkommit under samarbetsamtalen måste alltid lämnas till domstolen (det är dock inte lagstadgat). Redovisningen bör innehålla besked om att samtalen är avslutade och vad man kommit fram till. För samarbetsamtal som förts under familjerådgivningssekretess sker bara en underrättelse om att samtalen är

---

¹¹⁴ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 154f

¹¹⁵ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s155f

¹¹⁶ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 156

¹¹⁷ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 157

¹¹⁸ 5 kap. 3§ SoL

¹¹⁹ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s158f

avslutade och om föräldrarna har enats om en överenskommelse eller inte.¹²⁰

4.2.6 Hur går ett samarbetsamtal till?

Det finns olika sätt att bedriva ett samarbetsamtal. Metodiken kan antingen vara terapeutisk eller socialpedagogisk. Från början var samarbetsamtalen terapeutiska samtal där föräldrarna fick hjälp att reda ut sina problem. Idag har samtalet utvecklats till ett strukturerat samtal där föräldrarna lär sig förhandla och träffa överenskommelser kring barnen.¹²¹

Föräldrar kan ta initiativ till ett samarbetsamtal antingen innan en tvist vid domstol eller vid oenighet av domstolsavgörande eller tidigare överenskommelser. Domstolen kan förordna om samarbetsamtal och kommunen är skyldig att se till att samarbetsamtalen erbjuds under sakkunnig ledning.

Det finns många olika modeller för samarbetsamtal. Ett exempel kan vara att inför ett mål om vårdnad eller umgänge kontaktas föräldrarna av tingsrätten när det är aktuellt med samarbetsamtal och de blir då informerade om vad samarbetsamtal innebär. Vid första handläggningen vid domstolen den s.k. förberedelsen, finns en socialsekreterare närvarande. Parterna framställer sina yrkande och därefter går de ut för att prata med socialsekreteraren. Om föräldrarna accepterar samarbetsamtalen ställs förhandlingen in och ny tid för förhandling inbokas.¹²² Detta bidrar ofta till att parterna avstår från att framställa yrkande om interimistiskt beslut.¹²³

Vid samtalen använder vissa ledare ofta en särskild metodik för samarbetsamtal, medan vissa återanpassar samtalet efter situationen och använder delar av en tillämplig metodik. Sammanfattningsvis kan man säga att det finns många skilda arbetssätt för samarbetsamtal.

De allra flesta samarbetsamtal utförs i kommuners regi av två samtalsledare. Väntetiden bör vara högst tre veckor. Antalet träffar kan variera, men i sjuttio procent av fallen är samtalen avklarade inom fyra månader. I vissa kommuner kan man efter ytterligare sex månader få uppföljning av samarbetsamtalen. Det är viktigt att samtalen bedrivs av kompetent personal. Personalen förväntas ha socionomutbildning och bör ha kontinuerlig handledning.¹²⁴

---

¹²⁰ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 171

¹²¹ SOU 1995:79 s 268

¹²² Modell som tillämpades i Malmö 1980-1991

¹²³ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s161f

¹²⁴ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s163f

4.2.7 Sekretess vid samarbetssamtalet

Samarbetssamtal utförs under socialtjänstsekretess som innebär sekretess för uppgifter om enskildas personliga förhållande, ”om det inte står klart att uppgifterna kan röjas utan men för den enskilde eller någon honom närstående”.¹²⁵ En annan typ av sekretess är familjerådgivningssekretessen som gäller inom den kommunala familjerådgivningen för uppgifter som en enskild lämnat i förtroende eller som har inhämtats i samband med rådgivningen. Sekretessen inom familjerådgivningen är absolut, vilket innebär att uppgifterna är hemliga oavsett om det är till men för den enskilde eller inte.¹²⁶ I praktiken kan detta innebära att en rådgivare inte kan arbeta vidare med ett fall i en framtida vårdnadstvist utan att den enskilde (föräldern) efterger sekretessen.¹²⁷

Sekretess kan dock brytas i vissa fall, som till exempel vid mål om misshandel eller sexualbrott eller där det finns en uppgiftsskyldighet i lag och ordning.¹²⁸

Vid samarbetssamtalen är det samtalsledarens uppgift att informera föräldrarna om vilken sekretess som gäller för eventuella uppgifter föräldrarna lämnar.¹²⁹ Uppgifter från samarbetssamtal som förts under familjerådgivningssekretess¹³⁰ får endast lämnas ut om det har getts ett uttryckligt samtycke därtill.

4.2.8 Barns rätt att komma till tals i samarbetssamtalet

1991 infördes reglerna om samarbetssamtal i Föräldrabalken, och tanken var att reglerna skulle vara ett instrument för föräldrarna så att de gemensamt kunde besluta i frågor rörande vårdnad och umgänge. Barnets behov av att prata med någon utomstående fick tillgodoses på annat sätt.¹³¹ 1993 fick 12 procent vara med i samarbetssamtalen, detta visar att barn hade lite eller inget att säga till om i samband med föräldrarnas separation.¹³² Detta är inte förenligt med Barnkonventionens artikel 12, gällande barns rätt att komma till tals i frågor som rör dem personligen. Barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till ålder och mognad.

Idag är utgångspunkten att hänsyn till barnets vilja skall tas vid domstolars bedömning och vid socialnämndens hantering av frågor om vårdnad, boende

---

¹²⁵ 7 kap. 4§ Sekretesslagen (1980:100) (SekrL)

¹²⁶ Ryrstedt, Eva, Barnets rätt att komma till tals i frågor om vårdnad, boende eller umgänge, Juridisk tidskrift, 2005-05 NR 2, s 303-348

¹²⁷ 14 kap. 4§ SekrL

¹²⁸ Prop. 1997/98:7 s 93f

¹²⁹ SOSFS 2003:14 s 3

¹³⁰ 7 kap. 4§ SekrL

¹³¹ Prop. 1990/91:8 s 27f

¹³² Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 165

och umgänge. Även om detta inte finns uttryckligen i lagtexten då det gäller samarbetsamtal, anser man att samarbetsamtalen i första hand är ett sätt för föräldrarna att enas i vårdnadsfrågorna, men att samtalen även handlar om hur det kommer att se ut i framtiden. Därför bör barnen vara med i samtalen. Detta bör ske när föräldrarna har inlett sitt samarbete och kan föra diskussioner om tvistefrågorna.¹³³

I Socialstyrelsens allmänna råd från 2003 ges rekommendationen att det i samband med föräldrarnas samtal bör göras en bedömning om det är lämpligt att tala med barnet. Bedömningen skall göras utifrån barnets behov av information och att få berätta om sin situation.¹³⁴ Handledaren bör efter samtal med föräldrarna bilda sig en uppfattning om barnets inställning. Om det efter samtalet finns oklarheter bör handläggaren om det inte är olämpligt tala med barnet. Som stöd i socialtjänstens arbete har en handbok tagits fram och flertal konferenser om samtal med barn har anordnats.¹³⁵

4.2.9 Vårdnadsavtal

4.2.10 Vårdnadsavtalets tillkomst och utveckling

Sen oktober 1998 kan föräldrar lösa en fråga om vårdnad, umgänge och boende genom avtal som godkänns av socialnämnden. Denna modell härstammar från Finland som har efterlevt denna modell sen 1984.¹³⁶

4.2.11 Vad innebär ett vårdnadsavtal?

Föräldrar kan genom avtal som godkänns av socialnämnden bestämma om vårdnad, boende och umgänge. Kommunen har en skyldighet att se till att föräldrarna får hjälp med att träffa avtal om vårdnad, boende och umgänge. Det är upp till kommunen att bestämma hur detta skall se ut, det kan ske inom den egna verksamheten eller genom att flera kommuner samarbetar i frågan.¹³⁷

4.2.12 Reglerna om vårdnadsavtal

Om ett barn står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, får de avtala att vårdnaden skall vara enskild eller gemensam.¹³⁸ Avtal om vårdnad, boende eller umgänge skall ingås skriftligen och skall godkännas

---

¹³³ Prop. 2005/06:99, s 47f

¹³⁴ SOSFS 2003:14 (S) s 3

¹³⁵ Prop. 2005/06:99 s 48

¹³⁶ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 173

¹³⁷ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 174

¹³⁸ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 73

av socialnämnden.¹³⁹ Ett godkänt avtal har samma effekt som ett avgörande vid domstol. Detta innebär att ett godkänt avtal kan verkställas som ett lagakraftvunnet domstolsavgörande.¹⁴⁰ Avtalet börjar gälla när det har blivit godkänt av socialnämnden och ett vårdnadsavtal kan inte överklagas.¹⁴¹

Det är socialnämnden i den kommun där barnet är folkbokfört som prövar vårdnadsavtalet.¹⁴² När ett vårdnadsavtal tas upp till prövning krävs att en utredning inhämtas om barnets förhållanden och om föräldrarnas lämplighet som vårdnadshavare.¹⁴³ Socialnämnden tar ställning i ärendet, och om vårdnadsavtalet har föregåtts av samarbetsamtal kan det vara lämpligt att samtalsledaren hanterar frågan om godkännande. Då det gäller godkännande av vårdnadsavtal har socialnämnden flera aspekter att ta hänsyn till. Det kan vara att ett avtal inte ser till barnets bästa, det kan förekomma ekonomiska överväganden eller att en förälder har starkare inflytande över den andra föräldern o.s.v. För att ett avtal ska kunna verkställas krävs att avtalet är tydligt formulerat. Socialnämnden skall verka för att oklara avtal skall förtydligas och bli fullständiga.¹⁴⁴

4.2.13 Socialnämndens utredningsskyldighet

Vid prövning av vårdnadsavtal skall socialnämnden tillse att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir utredda.¹⁴⁵ Tanken är att socialnämnden skall ha samma underlag för sin bedömning i godkännandefrågan som domstolen har vid prövning av gemensam ansökan.¹⁴⁶ Ibland kan en socialnämnd behöva hämta information från en annan socialnämnd, till exempel om barnet bott i annan kommun tidigare, då är den andra socialnämnden skyldig att lämna ut, utan hinder av sekretess¹⁴⁷, begärda upplysningar.¹⁴⁸

I 6 kap. 19§ 4 st. sägs att om det inte är olämpligt skall den som verkställer utredningen försöka klarlägga barnets inställning och redovisa den för rätten samt lämna förslag till beslut. Vid lämplighetsprövningen skall man ta hänsyn till barnets ålder, mognad och känslighet. Naturligtvis skall man även ta hänsyn till om det finns någon annan utredning som visar vad barnet tycker.¹⁴⁹ När utredaren träffar barnet för att ta reda på barnets inställning måste utredaren vara varsam och uppträda med respekt för barnet, då barnet

---

¹³⁹ 6 kap. 6§ FB

¹⁴⁰ 21 kap. 1§ st 3 FB

¹⁴¹ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 175

¹⁴² 6 kap. 17a§ st 2 FB

¹⁴³ Se NJA 1995 s 770

¹⁴⁴ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 175f

¹⁴⁵ 6 kap. 17a§ st 3 FB

¹⁴⁶ JO 2001/02:JO1 s. 278f (bil.3)

¹⁴⁷ Enligt 7 kap. 4§ 2 st SekrL.

¹⁴⁸ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 177f

¹⁴⁹ Prop.1994/95:224 s 54

befinner sig i en lojalitetskonflikt mellan föräldrarna. Utredaren får inte på något sätt pressa barnet på synpunkter.¹⁵⁰

Vid bedömningen av vårdnadsavtalet skall utgångspunkten för socialnämnden vara barnets bästa. Vid vårdnadsavtal skall socialnämnden göra samma prövning som domstolen gör om föräldrarna är överens. Socialnämnden kan alltså utgå från att lösningen är till för barnets bästa.¹⁵¹

Det är upp till socialnämnden att godkänna eller att inte godkänna avtalet. Socialnämnden kan inte ändra avtalets innehåll, men de kan dock föreslå förändringar av avtalet så att det är till barnets bästa. Det är ytterst sällsynt att ett avtal underkänns, men det kan dock finnas situationer där det står klart att den ena parten utsatts för påtryckningar och skrivit under mot sin vilja.¹⁵²

Föräldrar kan skriva avtal under domstolsprocessen, dock gäller att föräldrarna omedelbart informerar sina ombud om avtalet.¹⁵³

Socialnämndens beslut får inte överklagas. Om socialnämnden inte godkänner ett avtal får föräldrarna väcka talan i domstol. Dock krävs det troligen en förändring i avtalet för att domstolen skall godkänna avtalet, då även domstolen prövar avtalet med utgångspunkt barnets bästa. Ett godkänt avtal kan ändras genom ett nytt avtal eller genom avgörande av domstol. Ett avtal kan även tidsbegränsas.¹⁵⁴

När ett avtal har blivit godkänt, skall socialnämnden skicka meddelande om detta till skattemyndigheten, centrala studiestödsnämnden (om barnet är över 15 år) och till försäkringskassan. Detta gäller även vid interimistiska avtal om vårdnad.¹⁵⁵

4.2.14 Sekretess vid vårdnadsavtalet

Om en socialnämnd begär information av en annan socialnämnd, är den andra socialnämnden skyldig att ge ut informationen utan hinder av sekretess.¹⁵⁶ Detta innebär att familjerådgivningssekretessen inte bryts genom upplysningsskyldigheten.

Vid interimistiska beslut, det vill säga i de fall där avtalet skall gälla endast för tiden till dess att frågan avgörs slutligen, ställs inte samma krav på socialnämndens utredning. Frågorna anses vara utredda genom

---

¹⁵⁰ Prop. 1994/95:224 s 54f

¹⁵¹ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 179

¹⁵² Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 179

¹⁵³ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 179f

¹⁵⁴ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 180

¹⁵⁵ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 181

¹⁵⁶ 7 kap. 4§ SekrL

informationen som inhämtats i samband med att föräldrarna fått hjälp med sitt avtal.¹⁵⁷

4.2.15 Barnets rätt att komma till tals i vårdnadsavtal

Det finns ingen absolut skyldighet för socialnämnden att ta reda på barnets inställning vid vårdnadsavtal. Då föräldrarna är överens saknas det anledning att tala med barnet. Dock kan det finnas anledning när detta måste göras. Om ett barn motsätter sig föräldrarnas lösning, kan detta vara ett skäl för socialnämnden att undersöka om lösningen är till barnets bästa. Socialnämnden skall i dessa fall väga in grundprincipen om barnets vilja med beaktande av ålder och mognad.¹⁵⁸

4.2.16 Medlare

Domstolen kan utse en medlare till föräldrar som inte har lyckats nå en överenskommelse i samarbetsamtalen. Detta kan göras i de fall som det bedöms finnas möjlighet att nå en samförståndslösning. Medlaren utses av domstolen och hur arbetet skall bedrivas får medlaren, i samråd med domstolen, bedöma från fall till fall. Vid medlingen skall barnets bästa vara i fokus.¹⁵⁹

4.3 Sammanfattning av vårdnadstvister

Om föräldrar inte kan nå en samförståndslösning då det gäller vårdnad, boende eller umgänge måste en domstol avgöra saken. Det bästa för barnen och samhällsekonomi är om föräldrarna kan enas innan tvisten når rätten. Detta kallas för medling. Samarbetsamtal och vårdnadsavtal är exempel på detta. I ett samarbetsavtal lär sig föräldrarna att förhandla och träffa överenskommelser kring barnen. Handledaren bör efter samtal med föräldrarna bilda sig en uppfattning om barnets vilja, och vid oklarheter bör det hållas samtal med barnet om det inte är olämpligt.

Om föräldrarna inte kommer fram till en samförståndslösning under samarbetsamtalen, men domstolen anser att förutsättningar finns för att kunna enas, kan en medlare utses av domstolen.

Möjligheten att skriva vårdnadsavtal har funnits sen 1998. Ett vårdnadsavtal innebär att föräldrarna får hjälp av kommunen att träffa avtal om vårdnad, boende och umgänge. Det finns ingen skyldighet för socialnämnden att ta reda på barnets vilja vid vårdnadsavtal. Ett skäl för socialnämnden att

---

¹⁵⁷ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 178

¹⁵⁸ 6 kap. 2a§ st.3 FB, Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 178

¹⁵⁹ 6 kap 18a§ FB

undersöka om lösningen är till barnets bästa, är om barnet skulle motsätta sig avtalet. Socialnämnden skall då se till barnets vilja med beaktande av ålder och mognad.

5 Förfarandet vid domstol

5.1 Allmänt om förfarandet

Domstolen har utredningsskyldighet i frågor angående vårdnad, boende och umgänge.¹⁶⁰ Denna skyldighet gäller då föräldrar tvistar men även om föräldrarna är överens.¹⁶¹

I samband med skilsmässa kan domstolen alltid meddela beslut rörande vårdnad, boende och umgänge.¹⁶² Behörig domstol är den ort vari barnet har sin hemvist.¹⁶³ Föräldrarna kan yrka ändring av vårdnaden hos domstolen¹⁶⁴ i samband med skilsmässa, men även i annat sammanhang om föräldrarna begär det. Det råder ingen sekretess mellan socialnämnden och domstolen.¹⁶⁵ Domstolen kan även vid interimistiska beslut förordna om vårdnad, boende och umgänge. Innan det interimistiska beslutet meddelas skall motparten ges rätt att yttra sig.¹⁶⁶

5.2 Interimistiska beslut

Första gången föräldrarna finner sig hos tingsrätten, vid den muntliga förberedelsen, utfärdas i de flesta fall ett interimistiskt beslut om vårdnaden.¹⁶⁷ Detta innebär att i mål om vårdnad, boende och umgänge får domstolen fatta ett temporärt beslut i tvistefrågan, detta beslut varar fram till att frågan avgjorts genom dom eller beslut som vunnit laga kraft, eller om föräldrarna har skrivit ett avtal som har blivit godkänt av socialnämnden.¹⁶⁸

Ett slutligt avgörande kan dra ut på tiden, detta genom bland annat domstolens arbetsbelastning, socialtjänstens arbetsbelastning om en vårdnadsutredning har begärts, tid för parterna att förbereda talan och betänketid om vårdnadsfrågan har väckts i ett äktenskapsärende. Även medlingsarbetet mellan parterna kan ta lång tid.¹⁶⁹ Detta första beslut är viktigt för det slutliga avgörandet. Vid en vårdnadstvist som drar ut på tiden, får barnet bo hos den ena föräldern under en lång tid, och det är inte ovanligt

---

¹⁶⁰ 6 kap. 19§ FB

¹⁶¹ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 185

¹⁶² 14 kap. 5§ ÄktB

¹⁶³ Om det ej finns behörig domstol, tas frågorna upp av Stockholms tingsrätt. Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 183

¹⁶⁴ Detta kan även ske utan yrkande från föräldrarna, om t ex föräldrarna misshandlar barnet kan socialen träda in.

¹⁶⁵ Se 14 kap. 1§ och 14 kap. 4§ SekrL.

¹⁶⁶ Ewerlöf, G m fl, Barnets bästa, s74

¹⁶⁷ Ewerlöf, G m fl, Barnets bästa, s 75

¹⁶⁸ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 196

¹⁶⁹ Schiratzki, Johanna, Vårdnad och vårdnadstvister, s 280

i praxis att barnet får bo kvar hos den föräldern även efter det slutliga avgörandet.¹⁷⁰

Föräldrarna i en tvist kan inte kräva att få ett interimistiskt beslut om vårdnad, boende och umgänge. Domstolen är således inte tvungen att omedelbart lämna ett beslut utan kan vänta till det finns en utredning innan beslut fattas i frågan. Det interimistiska beslutet skall fattas utifrån barnets bästa.¹⁷¹

Mål om vårdnad, umgänge och boende bör handläggas skyndsamt. Detta för att hindra onödigt lidande för alla parter. Det är även viktigt att de interimistiska besluten grundas på ett frodigt underlag, detta sammanhänger med synsättet att barn inte i onödan skall behöva flyttas från sin invanda miljö.¹⁷² Ändock är det inte meningen att socialnämnden skall göra en omfattande utredning i detta skedet.¹⁷³ Det interimistiska beslutet grundas dels på vad parterna anfört och snabbupplysningar från socialnämnden.

5.3 Snabbupplysningar

Rätten kan inhämta upplysningar från socialnämnden i de interimistiska ärendena, s.k. snabbupplysningar, om det anses behövligt. Vid snabbupplysningar kontrollerar utredaren tillgängliga myndighetsregister och samtalar med parterna och även med barnet om det är lämpligt.¹⁷⁴ Detta har tidigare inte stått uttryckligen i lagtexten, utan endast i Socialstyrelsens allmänna råd från 2003.¹⁷⁵ Denna förändring trädde i kraft den 1/7 2006.¹⁷⁶ I de allra flesta fall bör det hållas samtal med föräldrarna, och det är utifrån dessa samtal som utredaren bör bedöma om det är lämpligt att barnet hörs. Det kan finnas tillfällen då barnet inte bör höras, detta kan till exempel vara om barnet är särskilt känsligt eller om barnets inställning i frågan redan är känd eller om det är tidsbrist och barnet inte kan höras. Det är upp till utredaren, med beaktande av barnets mognad och ålder, att avgöra om barnet skall höras eller inte. Om utredaren finner att det är olämpligt att höra barnet eller föräldrarna skall orsaken till detta redovisas för domstolen.¹⁷⁷

Det kan även bli aktuellt med samtal med t ex objektiv daghems- eller skolpersonal. I dessa fall kan även utredaren vara objektiv och inte uttrycka sina egna åsikter i tvistefrågan. Dock kan ibland vara lämpligt att utredaren uttrycker en egen uppfattning i ärendet, detta kan bland annat vara om en viss lösning inte är förenlig med barnets bästa.¹⁷⁸

---

¹⁷⁰ Detta kallas för status quo-principen

¹⁷¹ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 197

¹⁷² Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 197

¹⁷³ Ewerlöf, G m fl. Barnets bästa, s 75

¹⁷⁴ 6 kap. 20§ st. 2 FB

¹⁷⁵ Mer om denna förändring finner du i avsnitt 6; Vad har förändrats och varför?

¹⁷⁶ Genom lag 2006:458

¹⁷⁷ Prop. 2005/06:99, s 47f

¹⁷⁸ Prop. 2005/06:99, s 47f

5.4 Den slutliga prövningen

Innan ett mål om vårdnad, boende och umgänge avgörs, ges socialnämnden möjlighet att yttra sig. Har socialnämnden upplysningar som kan vara av betydelse i frågan, måste dessa upplysningar lämnas till domstolen.¹⁷⁹ Detta gäller då föräldrarna tvistar men även då de är ense. Domstolen avgör i varje enskilt fall om socialnämnden skall höras (inkomma med skriftligt yttrande) eller om det räcker att nämnden bereds tillfälle att yttra sig. Då det gäller vårdnadsutredningar bör socialnämnden anmodas inkomma med skriftligt yttrande. Om domstolen redan har tillgång till utredningen, kan det räcka att nämnden bereds tillfälle att yttra sig. Då föräldrarna är överens om vem som skall ha vårdnaden, kan det även i detta fall räcka med att nämnden bereds tillfälle att yttra sig och ibland även med en kortare tidsfrist. Om nämnden inte svarar på en sådan förfrågan, kan målet ändå komma att avgöras. Detta innebär att målet kommer att avgöras på det material som redan finns.¹⁸⁰

Om det behövs ytterligare utredning, får domstolen uppdra åt socialnämnden eller annat organ att utse någon att verkställa en utredning.¹⁸¹ Dessa utredningar skall göras endast i de fall där det är nödvändigt för tvistens avgörande, dock är många mål idag i behov av en utredning. Domstolen fastställer riktlinjerna för hur en vårdnadsutredning skall gå till.¹⁸² Det kan till exempel gälla att ett äldre barns vilja skall utredas, eller att miljön hemma hos de båda föräldrarna särskilt skall utredas.¹⁸³

Som nämnts tidigare skall en utredning bedrivas skyndsamt och datum då utredningen bör vara färdig bör skrivas ut. Det finns ingen fast tidsgräns i lagen, då kraven på utredningen kan variera. Tre till fyra månaders handläggningstid brukar vara en rimlig markör. Om vårdnadsutredningen skulle bli fördröjd är det utredarens uppgift att meddela domstolen om detta.¹⁸⁴

Utredningen skall innehålla en redovisning av insamlade fakta och upplysningar om föräldrarna och barnet. Domstolen är skyldig att ta reda på barnets inställning i frågan och detta gäller även vid de interimistiska besluten. Utredaren avgör själv i varje fall om materialet behöver kompletteras med en egen slutledning, dvs. utredarens egen bedömning med utgångspunkten barnets bästa. Då det är utredaren som har helhetssynen och kunskapen i ärendet bör som regel utredaren lämna förslag till domstolen om det inte är olämpligt.¹⁸⁵ I vissa ärenden kan det vara extra lämpligt om utredaren gör en sammanfattande slutledning, t ex. om det är uppenbart att

---

¹⁷⁹ 6 kap. 19§ st. 2 FB

¹⁸⁰ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 185f

¹⁸¹ 6 kap. 19§ st. 3 FB

¹⁸² Prop. 1990/91:8 s. 46 och 66f

¹⁸³ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 187f

¹⁸⁴ Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 188

¹⁸⁵ Lag (2006:458) om ändringar i föräldrabalken, 6 kap. 19 § st. 4, FB

en viss lösning är olämplig för barnet. Utredarens förslag bör redovisa konsekvenserna för barnet med de olika beslutsalternativen.¹⁸⁶

När parterna har beretts tillfälle att yttra sig och utredningen har färdigställts skall utredningen sändas till domstolen. Då utredningen blir processmaterial behöver varken utredaren eller eventuell referensperson höras i rättegången, deras utsagor föredras framför domstolen. Om en part finner att det finns brister eller fel i utredningen får parten påpeka detta. Om en utredning inte anses vara tillräcklig, kan domstolen besluta att utredningen skall kompletteras.¹⁸⁷

När allt utredningsmaterial är inlämnat till domstolen och parterna meddelat vilken bevisning de vill åberopa, sätts målet ut till huvudförhandling.¹⁸⁸

5.5 Sammanfattning av domstolsförfarandet

I frågor som rör vårdnad, boende och umgänge, har domstolen utredningsskyldighet. I de flesta fall utfärdas ett interimistiskt beslut vid den muntliga förberedelsen. Detta interimistiska beslut är temporärt och gäller fram till att frågan avgjorts genom dom eller beslut som vunnit laga kraft, eller om avtal har skrivits mellan föräldrarna och detta har godkänts av socialnämnden.

Det interimistiska beslutet är viktigt inför det slutliga avgörandet och inte sällan blir det interimistiska beslutet prejudicerande.

Det är viktigt att ett mål om vårdnad, boende eller umgänge sker skyndsamt, detta på grund av att förhindra lidande för alla inblandade parter.

Snabbupplysningar från socialnämnden kan inhämtas av domstolen vid interimistiska ärenden. Utredaren kontrollerar myndighetsregister och samtalar i de flesta fall med föräldrarna. Numera skall utredaren även prata med barnet om det inte är olämpligt. Det är utredaren som gör bedömningen om barnet skall höras eller inte. I en del fall kan det även bli aktuellt att höra daghems- eller skolpersonal. I dessa utredningar brukar utredaren inte ta med sina egna synpunkter, det kan dock behövas om en viss lösning inte är till barnets bästa.

Vid den slutliga prövningen ges socialnämnden möjlighet att yttra sig. Det är upp till domstolen om socialnämnden skall inkomma med skriftligt eller muntligt yttrande i frågan. Om domstolen anser att det behövs ytterligare utredning får domstolen uppdra åt socialnämnden eller annat organ att verkställa en vårdnadsutredning. Även i dessa fall är skyndsamhet önskvärt,

---

¹⁸⁶ Prop. 1997/98:7 s 89f, Sjösten, Mats, Vårdnad, boende och umgänge, s 188f

¹⁸⁷ Se 2000/01:JO1 s. 285 och 317

¹⁸⁸ Ewerlöf, G m fl, Barnets bästa, s 75f

det brukar ta ca tre till fyra månader att handlägga dessa ärenden. Utredaren bör göra en egen sammanfattande slutledning om det inte är olämpligt. I utredningen bör det även finnas med en konsekvensbeskrivning av de olika beslutsalternativen. Härfter ges parterna möjlighet att yttra sig och då domstolen har fått in allt utredningsmaterial, sätts målet ut till huvudförhandling.

6 Vad har förändrats och varför?

6.1 Vad har ändrats?

Genom proposition 2005/06:99 har det i lagen intagits en allmänt hållen regel om barns rätt att komma till tals vid snabbyttrande. Genom lag 2006:458 skall barnet höras om det är lämpligt.¹⁸⁹ Tidigare har detta inte stått uttryckligen i lagtexten, utan endast i Socialstyrelsens allmänna råd från 2003.¹⁹⁰ I de allmänna råden ges rekommendationen att utredaren alltid bör prata med föräldrarna och samtidigt bilda sig en uppfattning om det är lämpligt att, utifrån ålder och mognad, prata med barnet. Det kan även finnas andra anledningar då det är inte är lämpligt att prata med barnet, såsom vid extra känslighet, om frågan redan blivit utredd på annat sätt eller om det krävs väldigt snabba beslut i frågan. Orsaken till att barnet inte har kommit till tals skall dock alltid redovisas för domstolen.¹⁹¹

6.2 Varför har man gjort ändringen?

1996 infördes de första reglerna i svensk rätt om barnets rätt att komma till tals. Dessa regler infördes i enlighet med barnkonventionen. Syftet med regleringen kring barnets rätt att komma till tals är att förstärka barnperspektivet.¹⁹²

6.2.1 Vårdnadskommitténs betänkande, SOU 2005:43

Enligt 2002-års vårdnadskommitté varierar innehållet i snabbupplysningar beroende på vilken kommun som handlägger ärendet. Barnsamtal förekommer inte ofta när snabbupplysningar lämnas till domstolen. Det vanligaste är att snabbupplysningarna endast innehåller ett utdrag av de sociala registren. Enligt *socialstyrelsens allmänna råd* från 2003 bör utredaren ha samtal med föräldrarna, och i detta samtal skall utredaren bilda sig en uppfattning om det är lämpligt att prata med barnet. Det har dock visat sig i undersökningar med domare, advokater och familjerättssekreterare att det fanns tveksamheter gentemot snabbupplysningar. Argumentet för detta var att det fanns en risk för att barnets inställning inte skulle komma fram genom endast ett samtal. Dock tyckte socialnämnderna i en enkätundersökning, att det kunde vara bra att i

---

¹⁸⁹ 6 kap. 20§ st. 2 FB

¹⁹⁰ SOSFS 2003:14

¹⁹¹ Prop. 2005/06:99 s 47

¹⁹² Prop. 2005/06:99 s 2

ett tidigt skede veta barnets inställning.¹⁹³ Detta kunde i sin tur leda till att föräldrarna kom överens och en domstolsprocess förhindrades. Barnet i sin tur slapp genomgå en kanske utdragen process mellan sina föräldrar.

I en enkätundersökning, riktad till socialnämnderna, visade det sig att samtal med barn endast förekom i mindre än 25 procent av fallen. I undersökningen visades vidare att flera nämnder bara pratade med barnet om domstolen begärde det. Sammantaget visar detta att många är tveksamma till att samtal med barnet genomförs redan vid snabbupplysningarna. Ett argument för detta är att barnet inte bör blandas in i onödan, föräldrarna kan kanske komma fram till en gemensam lösning innan ärendet når domstolen. Det främsta argumentet har dock varit att det finns en risk för att barnets uttalande, vid endast ett tillfälle, kan få stor betydelse om det inte sätts in i sitt sammanhang och barnet kan även känna sig pressat. Ett annat argument har varit, att det är svårt att dra slutsatser av ett barns uttalande där handläggaren endast träffar barnet en gång. I utredningen sägs det vidare att det är barnet och inte föräldrarna som är huvudperson i detta ärende, så därför bör barnet höras om det inte är olämpligt. Vidare uttrycker kommittén att det till och med kan vara kränkande för barnet att inte bli hört, och när situationen vid snabbupplysningar uppstår, är barnet redan inblandat i konflikten. Dock måste samtalet med barnet ske med försiktighet, barnet får inte bli pressat eller kännas sig ansvarig för utgången i domstolen. Det krävs en kompetent handläggare som kan tala med barnet och kunna förstå barn i olika åldrar.¹⁹⁴

Vidare kan samtalet med barnet ge socialnämnden en möjlighet att fånga upp ett barn som mår dåligt och ge ett barn möjlighet att berätta hur det känner sig i denna konfliktsituation. Det finns även möjlighet för handläggaren att fortsätta sina samtal med barnet efter att snabbupplysningarna har lämnats.¹⁹⁵

Det har även hävdats att det inte finns tid att göra omfattande undersökningar vid interimistiska beslut. Vårdnadsutredningen anser dock att det är bättre att ta den tid det behövs för att höra föräldrar och barn än att utredningen endast består av utdrag ur de sociala registren.¹⁹⁶

Kommittén säger vidare att det finns risker med små utredningar. Detta kan vara, som har nämnts tidigare, att samtalet med ett barn måste hanteras försiktigt och inte tolkas fel. Det kan även vara att det finns en risk att domstolen istället för att begära en vårdnadsutredning, nöjer sig med utredningsmaterialet från snabbupplysningarna.¹⁹⁷

---

¹⁹³ SOU 2005:43 s. 242ff

¹⁹⁴ SOU 2005:43, s 242ff

¹⁹⁵ SOU 2005:43, s 244

¹⁹⁶ SOU 2005:43, s 244

¹⁹⁷ SOU 2005:43, s 245

6.2.2 Proposition 2005/06:99

I propositionen uttrycker man att förändringarna i lagen skall syfta till att stärka barnperspektivet. Vid bedömning av barnets bästa skall man ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. I mål om vårdnad, boende och umgänge, skall utredaren, om det inte är olämpligt, försöka klarlägga barnets inställning och redovisa denna för rätten.¹⁹⁸

I kommitténs utvärdering kan man se att barns vilja inte redovisas i domstolarnas domar, och att viljan inte alltid följs. Vidare säger kommitténs utvärdering att domstolarna ställer för höga krav på att barnet skall ha en uttryckt bestämd uppfattning i frågan. Kommittén anser vidare att domstolen inte tar barnets indirekta vilja på allvar. Den indirekta vilja kan visa sig i att barnet, istället för att välja mellan sina föräldrar, uttrycker önskan om vilken skola, fritidhem osv. han/hon vill gå på.¹⁹⁹

I propositionen är man osäker på i vilken mån barnets vilja har framkommit och i vilken utsträckning domstolen har tagit hänsyn till barnets vilja. Det kanske kan vara så, att även om barnet har fått komma till tals, har det inte redovisats i domen. Skäl till detta kan vara hänsyn till barnet eller att man har velat hålla barnet utanför föräldrarnas konflikt.²⁰⁰

Regeringen delar dock kommitténs åsikter i att domstolen alltid skall ta hänsyn till barnets vilja. Att föra in detta i lagen innebär att det markeras att barnets vilja är en särskilt betydelsefull omständighet vid prövningen. Om barnet har nått en viss ålder skall barnets vilja följas.²⁰¹

Interimistiska beslut skall avgöras på samma bedömningsgrunder som vid en slutlig prövning. Detta innebär att utgångspunkten skall vara barnets bästa och att man skall ta hänsyn till barnets vilja. Vid interimistiska beslut kan detta vara ett problem, då det inte finns tillräckligt med tid för att göra en utförlig vårdnadsutredning. På grund av detta anser man i propositionen att nämnden så långt det är möjligt måste vara lyhörd för barnets vilja att komma till tals, och att nämnden bör redovisa för domstolen vad som har kommit fram ifråga om barnets vilja. Om det anses vara olämpligt att ha samtal med ett barn, skall detta redovisas för domstolen. Socialnämnden bör höra barnet om det är lämpligt.²⁰²

---

¹⁹⁸ Prop. 2005/06:99 s 45

¹⁹⁹ Prop. 2005/06:99 s 45

²⁰⁰ Prop. 2005/06:99 s 45

²⁰¹ Prop. 2005/06:99 s 45

²⁰² Prop. 2005/06:99 s 47

7 Empiri

7.1 Inledning

För att få en verklighetsanknytning i ämnet krävs en empirisk undersökning. Undersökningen syftar till att se om barnets rätt att komma till tals har förändrats genom de nya reglerna.

Undersökningen har utgjorts av telefonintervjuer. Detta är tidseffektivt och passar denna typ av undersökning.

I undersökningen intervjuas familjerättsutredare (socio­nomer) i tre olika kommuner. Detta för att se *om* och i så fall *hur* dessa kommuner skiljer sig från varandra då det gäller barns rätt att komma till tals i snabbupplysningar. I bilaga A finns frågorna som ställdes under intervjuerna. Nedan redovisas kortfattat vad som sades i de olika intervjuerna.

7.2 Vellinge kommun

7.2.1 Vårdnadsutredningar

I Vellinge kommun utfördes 26 vårdnadsutredningar 2005. I dessa utredningar har man samtal med barnen från ca 6 års ålder. Vid en vårdnadsutredning gör utredaren ett hembesök hos mamman och pappan. Samtalet med barnet sker hos utredaren och brukar vara i ca 45 minuter. Ofta har man ett samtal med barnet i början av utredningen och ett i slutet.

7.2.2 Snabbupplysningar

Då det gäller snabbupplysningar, lämnades 15 utredningar till domstolen²⁰³, för att bli underlag till de interimistiska besluten. Det är sällan man samtalar med barnet vid snabbupplysningar. Den största anledningen till detta är tidsbrist, vid snabbupplysningar har utredaren ca 10-15 dagar på sig att göra utredningen färdig.

Vidare finns det ingen kompetenshöjande utbildning på gång för de anställda, trots lagändringen.

I vissa fall anser familjerättsutredaren att det inte är lämpligt med samtal med barnet. Då det vid snabbupplysningar råder stor tidsbrist, måste socialsekreteraren ha kunskap om ärendet och en relation till de inblandade

---

²⁰³ Tidigare Trelleborgs tingsrätt, numera Malmö tingsrätt från 2006

parterna. Socialsekreteraren måste ha föräldrarnas och barnets förtroende. Om denna relation inte finns kan det vara olämplig med samtal med barnet.

Vidare tror familjerättsutredaren att lagändringen är positiv. Att lagstifta om barns rätt att komma till tals är en fördel för barnet, men man måste dock se till varje individ och ärende.

7.3 Malmö kommun

7.3.1 Vårdnadsutredningar

I Malmö kommun utförs ca 150 vårdnadsutredningar per år (2005). I utredningen har man alltid enskilda samtal med barn som är äldre än 5 år. Med de yngre barnen kommunicerar man mer genom lek, med t ex. emmadockor och nallekort.

Utredaren träffar barnet vid minst fyra tillfällen, då det gäller en vårdnadsutredning. Oftast gör man två hembesök hos föräldrarna och barnet gör två besök hos utredaren. Oftast är det en person som genomför utredningarna, men vid svårare ärenden, som t ex. vid hot, våld eller om en klient begär det, är två utredare inblandade i utredningen.

7.3.2 Snabbupplysningar

Det genomförs ca 50 snabbupplysningar, som blir underlag för de interimistiska besluten. Vid snabbupplysningar har man numera²⁰⁴ samtal med föräldrarna, tidigare har man endast lämnat socialregisterutdrag till rätten. Dessa samtal kan genomföras separat med varje förälder, eller gemensamt. Numera förekommer även samtal med barnet (efter lagändringens ikraftträdande), dock med varsamhet. Oftast hålls ett samtal med barnet och ett samtal med föräldrarna.

I samband med lagändringen i somras har verksamheten drastiskt förändrats. Från att ha lämnat ut registerutdrag till rätten vid snabbupplysningar, har man idag samtal med både föräldrar och barn. Tidigare har man haft en vecka på sig att lämna snabbupplysningar, numera har denna tid förlängts till 2-4 veckor.

För att kunna arbeta ännu bättre med barnsamtal, sker det ständig kompetensutveckling. För tillfället är det aktuellt med en kurs i tapeing (metod för barnsamtal).

Det finns tillfällen då man inte bör ha samtal med barnet. Om båda föräldrarna är negativa till att utredaren skall höra barnet, är det olämpligt med samtal. Även då ett barn är väldigt utsatt, t ex involverat i BUP (Barn

---

²⁰⁴ Från och med 1/7 2006

och ungdomspsykiatri), socialen osv. Vid övergrepp kan det också vara olämpligt att ytterligare personer blandas in i ärendet.

Generellt anser familjerättsutredaren att lagändringen innebär fördelar för barnet, dock måste utredningstiden förlängas så att barnet kan ges möjlighet att höras mer än en gång. Om det ges för kort handläggningstid har man bara möjlighet att höra barnet en gång, detta kan innebära en risk för felbedömningar av vad barnet har sagt. Om man ges möjlighet att göra en grundligare utredning från början kan barnet slippa eventuellt lidande. Efter ett interimistiskt beslut kan det dröja flera månader innan målet är avgjort, det är en lång period för ett barn att bo hos den ene föräldern, om det har gjorts felbedömningar i snabbupplysningarna. Det är dock alltid en fördel att höra barnet.

7.4 Lunds kommun

7.4.1 Vårdnadsutredningar

I Lunds kommun genomfördes 77 st. vårdnadsutredningar 2005. Vid vårdnadsutredningar genomförs minst 2-4 samtal med barnet i varje ärende. Från ca 3-4 års ålder utförs samtal med barnet, dock kan detta variera då det kan skilja sig i mognad och personlighet.

Hembesök varieras med besök hos utredaren. I arbetet med barnet används nallekort, emmadockor och annan lekorienterad rekvisita.

7.4.2 Snabbupplysningar

Det lämnades 77 snabbupplysningar som blev underlaget för de interimistiska besluten (2005). Vid snabbupplysningar har man alltid samtal med föräldrarna. Än så länge man inte haft samtal med barn, i den korta utredningstiden har det inte funnits utrymme för detta. Nyligen har det dock bestämts att tiden för utredningsarbetet skall utökas från 3 veckor till 5-6 veckor. Detta har beslutats då det krävs mer än ett samtal med barnet för att utredningen skall vara tillfredsställande. I dessa mål krävs bra förberedelser och vid tre veckors utredningstid finns det ingen möjlighet att göra en fullgod utredning.

För att öka kompetensen söker enheten pengar för att gå de kurser som är nödvändiga för arbetet.

Det kan finnas tillfälle då det är olämpligt att ha samtal med barnet; om ett samtal är till *men* för barnet, t ex riskerar sin framtida trygghet, kan det vara olämpligt. Man tar även hänsyn till ålder och bristande mognadsgrad.

Vidare anser man i Lunds kommun att det bara finns fördelar med förändring i lagen. Förändringen kommer att bidra till att barnperspektivet stärks och att barnets bästa alltid ska vara styrande. Då barnet aldrig företräds i rättegången är det av yttersta vikt att barnets vilja kommer fram. Det är nämndens och rättens skyldighet att ta reda på barnets bästa. Man skall alltid se till barnperspektivet, annars riskerar detta att bli ett föräldraperspektiv.

Slutligen anser familjerättsutredaren, att när handläggningstiden utökas till 5-6 veckor, blir det en bättre utredning och därmed ett bättre beslutsunderlag. Kanske kan detta resultera i att utredningen vid snabbupplysningar blir så välgrundad att det inte behövs ytterligare vårdnadsutredningar. Genom att mer tid lägges på snabbupplysningar från början, blir beslutet mer genomarbetat, vilket är till fördel för både barn och föräldrar. Man kan även se fördelar samhällsekonomiskt, det måste bli billigare att bara ha en grundlig utredning i stället för snabbupplysningar och en avslutande vårdnadsutredning. Detta sammantaget gynnar barnet i slutändan. Förändringen i lagen visar att detta är ett barnperspektiv och inte ett föräldraperspektiv.

8 Analys/sammanfattning

8.1 Inledning

På 1200-talet hade barnet inga rättigheter, utan det var fadern i huset som bestämde över familjen. De utomäktenskapliga barnen på 1300-1400-talen hade väldigt få rättigheter. Då kyrkans inflytande ökade på 1600-1700-talen försvann alla rättigheter för de utomäktenskapliga barnen, detta grundades på gamla testamentet, som ansåg att barnen skulle lida för sina föräldrars synder. På 1800-talet, då tankar om humanitet och människovänlighet växte fram, uppmärksammades barnen och 1900-talet kom att bli barnets århundrade. I början på 1900-talet kom barnavårdsreformerna som resulterade i 1924-års barnavårdslag. Så småningom kom föräldrabalken som trädde i kraft 1950. Då det har blivit allt vanligare med bland annat skilsmässor, separationer och styvföräldrar har föräldrabalken kommit att genomgå ständiga förändringar.

Barns rättigheter har även uppmärksammats genom FN, och 1990 antogs en särskild förklaring om barns rättigheter, barnkonventionen. Principen om barnets bästa är en av grundpelarna i barnkonventionen. Denna princip har kommit att innebära att barnets vilja och intresse har blivit satt i fokus och därmed har föräldrarnas inflytande successivt minskat.

Vid tvister som gäller vårdnad, boende och umgänge skall domstolens beslut alltid grunda sig på barnets bästa. Bedömningen av barnets bästa skall alltid göras i varje enskilt fall och bedömas individuellt. I föräldrabalken finner man bestämmelser som är utgångspunkter vid bedömningen av barnets bästa. En faktor som är av stor betydelse är barnets vilja, som man beaktar i hänsyn till ålder och mognad. En annan faktor är barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Det finns många fler faktorer som spelar roll vid bedömningen av barnets bästa, både genom lagstiftning och praxis, och det är viktigt att komma ihåg att principen om barnets bästa alltid skall komma i första hand.

1996 infördes, i svensk rätt, de första reglerna om barns rätt att komma till tals. Numera gäller att den som genomför en vårdnadsutredning, skall om det inte är olämpligt, försöka klarlägga barnets inställning och redovisa den för domstolen. Vid snabbupplysningar som ligger till grund för det interimistiska beslutet, skall föräldrar och barn numera höras om det är lämpligt.

8.2 Vilka faktorer påverkar barnets rätt att komma till tals i snabbupplysningar?

I propositionen²⁰⁵ framförs att syftet med de nya reglerna är att stärka barnperspektivet. Vid bedömning av barnets bästa skall man ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. I mål om vårdnad, boende och umgänge, skall utredaren om det inte är olämpligt, försöka klarlägga barnets inställning och redovisa denna för rätten.

Vid det interimistiska beslutet skall man utgå ifrån samma bedömningsgrunder som vid en slutlig prövning. Detta innebär att man skall se till barnets bästa och barnets vilja. Vid de interimistiska besluten har det visat sig finnas problem med att se till barnets bästa och vilja, då det inte finns tillräckligt med tid för att göra en ordentlig utredning. Enligt vårdnadskommitténs betänkande²⁰⁶ varierade innehållet i snabbupplysningarna beroende på vilken kommun som hade hand om ärendet. Det var likaså sällan barnsamtal förekom vid snabbupplysningar. Dock kan man läsa i *Socialstyrelsens allmänna råd* från 2003 att utredaren bör ha samtal med föräldrarna, och i detta samtal bör utredaren bilda sig en uppfattning om det är lämpligt att ha samtal med barnet. I undersökningar med domare, advokater och familjerättssekreterare har man funnit tveksamheter gentemot snabbupplysningar, då man varit tveksamma till om barnets inställning verkligen framkommer vid endast ett samtalstillfälle. Ett annat argument har varit att barnet inte behöver blandas in i onödan då föräldrarna kanske kan komma fram till en gemensam lösning innan ärendet når domstolen. Dock anser socialnämnderna att det är bra om barnets inställning framkommer i ett tidigt skede i utredningen. Detta kan i sin tur leda till att föräldrarna kommer överens och en domstolsprocess förhindras.

I vårdnadskommitténs betänkande SOU 2005:43, visade det sig i en enkätundersökning, riktad till socialnämnderna, att samtal med barn förkom i mindre än 25 procent av fallen. Detta visar att det finns tveksamheter till att ha samtal med barnet vid snabbupplysningarna.²⁰⁷ Trots detta anser man i kommittén att barnet bör höras om det inte är olämpligt, då det är barnet och inte föräldrarna som är huvudpersonen i ärendet. Det kan till och med vara kränkande för barnet att inte bli hört, då barnet redan är indraget i konflikten mellan föräldrarna. Vidare måste samtalet med barnet ske med försiktighet, barnet får inte känna sig pressat eller ansvarigt för utgången i domstolen. Det krävs en kompetent handläggare för att tala med barnet och kunna förstå barn i olika åldrar.

Kommittén anser även att samtalet med barnet kan ge socialnämnden en möjlighet att fånga upp ett barn som mår dåligt och ge ett barn möjlighet att berätta hur det känner sig i konfliktsituationen. Det kan även finnas

---

²⁰⁵ Prop. 2005/06:99

²⁰⁶ SOU 2005:43

²⁰⁷ SOU 2005:43, s 242ff

möjlighet för handläggaren att fortsätta sina samtal efter att snabbupplysningarna har lämnats.

Vidare anser kommittén att handläggningstiden för snabbupplysningar bör förlängas, då det är bättre att höra föräldrar och barn, än att bara skicka utdrag ur de sociala registren.

I propositionen är man osäker på i vilken mån barnets vilja har framkommit och i vilken utsträckning domstolen har tagit hänsyn till barnets vilja. Det kanske kan vara så, att även om barnet har fått komma till tals, har det inte redovisats i domen. Skälen till detta kan ha varit hänsyn till barnet eller att man velat hålla barnet utanför föräldrarnas konflikt.

8.2.1 Skillnader mellan kommuner

Enligt vårdnadskommittén varierade innehållet i snabbupplysningarna beroende på vilken kommun som hade hand om ärendet. Vid telefonintervjuerna kan man konstatera att det verkligen finns skillnader mellan kommunerna. Den minsta kommunen i detta underlag är Vellinge kommun som handlägger få ärenden per år då det gäller både vårdnadsutredningar och snabbupplysningar. Vid snabbupplysningar pratar man sällan med barnet. Och man har inte haft ett ärende i Vellinge kommun som har berört snabbupplysningar sen innan sommaren 2006. Vidare har de inte heller någon kompetenshöjande utbildning på gång.

I Malmö kommun har det tidigare endast förekommit registerutdrag vid lämnande av snabbupplysningar. Detta har nu förändrats till att det förekommer samtal med både föräldrarna och barnet. I Malmö kommun, som är den största kommunen i undersökningen, har man många vårdnadsutredningar och snabbupplysningar per år. Man har även ständig kompetensutveckling.

I Lunds kommun har man tidigare inte haft samtal med barnet då det gäller snabbupplysningar. Numera skall man alltid ha minst två samtal med barnet. Lunds kommun har mindre antal vårdnadsutredningar och snabbupplysningar än Malmö kommun och fler än Vellinge kommun. Lunds kommun söker pengar för att gå de kurser som är nödvändiga i arbetet.

8.2.2 Förlängd utredningstid vid snabbupplysningar

Den främsta anledningen till att barnet inte får komma till tals i snabbupplysningar verkar vara tidsbrist. Vid telefonintervjuerna framhölls samma problem hos de olika kommunerna; att det fanns för lite tid till att höra barnet. I Vellinge kommun pratar man sällan eller aldrig med barnet

och de har inte haft något ärende sen i somras som innefattat snabbupplysningar.

I Malmö kommun har man gått från att aldrig haft samtal med barnet och föräldrarna till att man numera, dock med försiktighet, har både ett samtal med barnet och ett med föräldrarna. Denna drastiska förändring beror på lagändringen från i somras och numera har Malmö kommun fått utökad utredningstid, från en vecka till cirka fyra veckor.

I Lunds kommun har man tidigare inte haft samtal med barnet, men nu har det gjorts en överenskommelse med tingsrätten i Lund att utöka tiden för utredningen från tre veckor till sex veckor. Denna längre utredningstid gör att det finns utrymme för minst två samtal med barnet.

Sammanfattningsvis kan man säga att om kommunerna får utökad tid till utredningar ökar även antalet grundliga utredningar. De handläggare som endast har skickat utdrag från det sociala registret har nu möjlighet att lämna ifrån sig en fullgod utredning då domstolen begär snabbupplysningar.

8.2.3 Fler samtalstillfällen med barnet

I vårdnadsutredningens enkätundersökning har det visat sig finnas en viss oro för att barnets uttalande vid endast ett samtal, vid snabbupplysningarna, kan misstolkas. Detta bekymmer påpekade främst Lunds kommun, och för att undvika detta, har tiden för utredningen förlängts som jag nämnt tidigare. Familjerättsutredaren i Lunds kommun anser att det krävs mer än ett samtal med barnet vid snabbupplysningar för att få ett bra underlag i utredningen. Detta för att det inte skall göras misstolkningar av barnets utsaga och även för att skapa förtroende mellan barnet och den vuxne. Även Malmö kommun anser man att det egentligen krävs två samtal med barnet för att minimera feltolkningar av barnets utsaga. Dock anser man i Malmö kommun att denna förändring måste komma successivt, då man för tillfället genomgår en stor förändring redan, bara genom att faktiskt ha samtal med föräldrarna och barnet. Det kan också skilja sig mellan handläggarna i hur man arbetar med denna förändring.

8.2.4 När är det olämpligt att tala med barnet

Det kan finnas många anledningar till att det kan vara olämpligt att tala med barnet. Vid telefonintervjuerna har det bland annat framkommit att samtal kan vara olämpligt om inte socialsekreteraren har föräldrarnas och barnets förtroende, om det ges för kort tid till utredningen så att endast ett samtal med barnet kan genomföras, om båda föräldrarna är negativa till samtalet, om ett barn är väldigt utsatt (t ex övergrepp, där socialen och BUP är inblandat) och då samtalet kan vara till men för barnet, t ex riskerar sin trygghet. Man tar alltid hänsyn till barnets ålder och mognad.

8.2.5 Barnets rätt att komma till tals i ett tidigt skede av utredningen

Ett argument mot att inblanda barnet i snabbupplysningarna, var enligt enkätundersökningen som kommittén genomförde, att barnet inte i onödan skulle blandas in i föräldrarnas konflikt. Detta för att föräldrarna kanske kunde komma fram till en gemensam lösning innan ärendet kom till domstolen.

Först och främst kan man konstatera att när det blir aktuellt att begära snabbupplysningar från socialnämnden, är barnet redan inblandat i föräldrarnas konflikt. Min undersökning visar att kommunerna är positivt inställda till lagändringen och att detta kommer att vara till fördel för barnet. Kanske kan föräldrarnas konflikt förhindras genom att barnet ges rätt att komma till tals i ett tidigt skede. Om föräldrarna vet vilken inställning barnet har i frågan kanske de vuxna kan enas tidigare och på detta sätt komma överens. Man skall dock tänka på att man alltid tar hänsyn till barnets ålder och mognad.

För även de minsta barnen (under ca sex år) kan lagändringen vara positiv. Om utredarna alltid har samtal med föräldrarna vid snabbupplysningar kan de kanske tidigare komma fram till en lösning på problemet och därmed förkorta processen, vilket är en fördel för barnet.

8.3 Förstärks barnets rätt att komma till tals?

För att kunna bedöma om barnets rätt att komma till tals i snabbupplysningar har förstärkts genom den föreliggande lagändringen, finns det många faktorer att ta hänsyn till. Dessa faktorer redovisas i föregående avsnitt och kan påverka barnets rätt att komma till tals på olika sätt.

En betydelsefull faktor är det finns stora skillnader mellan kommunerna i arbetssättet. En kommun har ett samtal med barnet, medan en annan kommun har två samtal. Den tredje kommunen har inte fått något uppdrag om snabbupplysningar sen innan sommaren. Dessa skillnader kan bero på olika anledningar. En anledning kan vara att de stora kommunerna får fler ärenden om snabbupplysningar och vårdnadsutredningar än de små kommunerna. Detta kan resultera i att de små kommunerna ofta har sämre rutiner och vana av att hantera dessa ärenden. De stora kommunerna, som hanterar många ärenden per år, har däremot mycket vana och rutin. Dock kan det finnas negativa aspekter i detta, ärendena riskerar att handläggas rutinmässigt och slentrianaktigt. Jag anser att det är av yttersta vikt att alla kommuner använder sig av samma metoder. Ett barn har numera lagstiftad rätt att komma till tals, oberoende vilken kommun man tillhör. Ett barns

hälsa/välmående ska inte kunna äventyras genom att man bor i ”fel” kommun. Vidare anser jag att kommunerna borde samarbeta med varandra i dessa viktiga frågor. Kanske skulle man kunna dela in kommunerna i olika samarbetsområden, med någon övergripande funktion som har ansvaret för hela Sverige? Dock anser jag dock att kommunerna har börjat förändra sitt arbetssätt genom lagändringen och det är rimligt att anta att denna förändring kräver tid.

Då det gäller den förlängda utredningstiden, verkar detta vara en förutsättning för att kunna göra ett fullgott arbete. Möjligheten att kunna genomföra två samtal med barnet, måste minska felbedömningar av barnets utsaga, då förtroendet mellan vuxen och barn stärks. Dock måste handläggarna ha kunskap i att kunna leda dessa samtal och en förmåga att kunna förstå barn i olika åldrar. Den förlängda utredningstiden bidrar till grundligare snabbupplysningar som kan leda till ett snabbare förfarande i vårdnadsutredningen. Vidare kan det leda till att föräldrarna enas i ett tidigare skede då de vet barnets inställning. Då snabbupplysningarna innehåller en bättre grundläggande utredning, blir underlaget för det interimistiska beslutet bättre. Man får dock inte glömma att den förlängda utredningstiden kan vara negativ för barnet. Om snabbupplysningarna tar upp till sex veckor, kan dessa veckor verka oändligt långa för ett barn som står mitt emellan sina föräldrar i en konflikt. Dock tror jag ändå att barnet i slutändan tjänar på detta, då det fattas ett mer korrekt beslut i frågan. Om ett felaktigt interimistiskt beslut fattas tidigt i utredningen, kan barnet komma att drabbas ännu hårdare då en vårdnadsutredning kan pågå i flera månader.

I propositionen är man osäker på resultatet av kommitténs enkätundersökningar. Betänksamheten beror på att man är osäker på i vilken mån barnets vilja har framkommit och i vilken utsträckning domstolen tagit hänsyn till den. Propositionen ifrågasätter om det kan vara så att barnets vilja trots allt har framkommit men att den inte redovisats i domen och att detta kan bero på hänsyn till barnet. Min egen undersökning visar att ingen av de tre kommunerna har haft samtal med barnet, vid snabbupplysningar, innan lagändringen. Undersökningen visar vidare att det inte ens är vanligt att ha samtal med föräldrarna vid snabbupplysningar. Då det inte förekommit samtal med barnet och väldigt sällan med föräldrarna, har jag svårt att tro att barnets vilja har framkommit. Ur de sociala registren kan man inte utläsa barnets vilja. I detta sammanhang får man tänka på att min undersökning grundar sig på endast tre ganska närliggande kommuner, så detta kan ge en viss felmarginal då det gäller geografiska skillnader och då jag begränsat kommunantalet till tre. Jag tror dock att denna felmarginal är liten i detta fall, då både kommitténs och min utredning pekar åt samma håll. För att alltid kunna ta hänsyn till barnets vilja är det av största vikt att domstolen alltid redovisar barnets vilja.

Sammantaget tror jag att lagändringen stärker barnets rätt att komma till tals. Detta har även min undersökning påvisat; att numera kommer barnet till tals på grund av att utredningstiden har utökats. Även det mindre barnet kommer till tals, anser jag, genom att man numera alltid har samtal med

föräldrarna i snabbupplysningarna kan handläggaren bilda sig en uppfattning av barnets vilja genom föräldrarna. Jag tror att lagändringen kommer att stärka barnets rätt att komma till tals i snabbupplysningar, dock kan det finnas vissa aspekter som kan verka vara till nackdel för barnet, såsom en förlängt utredningstid från två till sex veckor kan vara förödande för ett barn som står mitt i föräldrarnas konflikt. Det kan även finnas negativa aspekter för föräldrarna, då deras konflikt kanske blir mer utdragen än tidigare. Trots detta kan handläggningstiden kortas ner i slutändan och innehållet i utredningen blir mer sanningstroget. Syftet med lagändringen var att stärka barnperspektivet, jag anser att då det trots allt finns mycket kvar att arbeta med, har barnperspektivet blivit stärkt.

8.4 Framtida visioner

Då lagändringen har visat sig ha gott utfall, kan man kanske se en vidare utveckling av snabbupplysningar/vårdnadsutredningar? Möjligheten finns att de nuvarande snabbupplysningarna kan bli den slutliga vårdnadsutredningen. Kanske kan man i vissa fall utesluta snabbupplysningar och i stället göra en fullgod vårdnadsutredning inom sex veckor. Processen berörande det interimistiska beslutet hade på detta sätt kunnat undvikas. Detta är dock en vision, naturligtvis är det svårt att genomföra detta i alla vårdnadsutredningar, men de utredningar som är av lättare art, borde man kunna applicera dessa tankar på. Barnets lidande hade kunnat minimeras samtidigt som samhällsekonomin hade kunnat dra fördel av detta.

9 Bilaga A

9.1 Frågor som ställts till familjerättsutredare

9.1.1 Vårdnadsutredningar

Hur många vårdnadsutredningar görs per år?

Förekommer samtal med barn i vårdnadsutredningar?

Om ja, från vilken ålder?

Om nej, varför?

Hur ofta många gånger träffar utredaren barnet?

Var när hur?

9.1.2 Snabbupplysningar vid interimistiska beslut

Hur många snabbupplysningar lämnas till domstol som underlag för det interimistiska beslutet?

Förekommer samtal med föräldrarna vid snabbupplysningar?

Förekommer samtal med barn vid snabbupplysningar?

Genom lagändring i somras skall barnet nu höras om det är lämpligt, har denna lagändring förändrat ert arbete?

Om ja, i så fall hur?

Om nej, varför inte?

Har ni på grund av lagändringen höjt kompetensen på arbetsplatsen?

I vilka fall kan det inte anses vara lämpligt att tala med barnet?

Innebär förändringarna fördelar eller nackdelar för barnet?

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

1997/98:LU12	Lagutskottets betänkande
Prop. 1978/79:67	Om förbud mot aga
Prop. 1981/82:168	Regeringens proposition om vårdnad och umgänge m.m.
Prop. 1990/91:8	Vårdnad och umgänge med barn
Prop. 1994/95:224	Barns rätt att komma till tals
Prop. 1996/97:25	Svensk migrationspolitik i globalt perspektiv
Prop. 1997/98:7	Vårdnad, boende och umgänge
Prop. 2000/2001:80	Ny socialtjänstlag
Prop. 2002/03:53	Stärkt skydd för barn i utsatta situationer
Prop. 2005/06:99	Nya vårdnadsregler
SFS 1998:319	Lag om ändring i föräldrabalken
SFS 2006:458	Lag om ändring i föräldrabalken
SOU 1995:79	Vårdnadstvistutredningen
SOU 2005:43	Vårdnad – boende – umgänge, barnets bästa, föräldrars ansvar

Litteratur

Ewerlöf, G m fl, *Barnets bästa, Om föräldrars och samhällets ansvar*, Norstedts juridik, Stockholm, 2004

Hindberg, Barbro, *Ingen enkel fråga, Barns rätt att komma till tals i social barnavård, Familjerätt och rättsväsende*, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, BodoniTryck AB, Sundbyberg, 2003.

Inger, Göran, *Svensk rättshistoria*, Daleke Grafiska AB, 4-e upplagan, 1997

Mattsson, Titti, *Barnet och rättsprocessen, Rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi i samband med beslut om tvångsvård*, Juristförlaget i Lund, 2002.

Saldeen, Åke, *Barn och föräldrarätt*, Iustus förlag AB, 5-e upplagan, Uppsala, 2005

Sjösten, Mats, *Vårdnad, boende och umgänge*, Norstedts juridik, 2-a upplagan, Stockholm, 2003

Schiratzki, Johanna, *Barnrättens grunder*, Studentlitteratur, 2-a upplagan, Lund, 2005

Schiratzki, Johanna, *Vårdnad och vårdnadstvister*, Norstedts juridik, Stockholm, 1997

Singer, Anna, *Föräldraskap i rättslig belysning*, Iustus förlag AB, Uppsala 2000

Rapporter och allmänna råd

Justitieombudsmannen, *Justitiesombudsmännens ämbetsberättelse 2001/02:JO1*

SOSFS 2003:14 (S), *Socialstyrelsens handläggning av vissa frågor om vårdnad, boende och umgänge.*

Artiklar

Ryrstedt, Eva, *Barnets rätt att komma till tals i frågor om vårdnad, boende eller umgänge*, Särtryck ur Juridisk tidskrift, 2005-06 NR 2, s 303-348

Internet

http://www.unicef.se/barnkonventionen/barns_rattigheter_i_sverige/
2006-09-21

Rättsfallsförteckning

NJA 1997 s. 770

NJA 1999 s. 451